

**LA DARRERA GUERRA CARLINA
A LA JONQUERA.
EL «FOC» DEL 6 D'OCTUBRE DE 1873**

Per ALBERT COMPTE i ENRIC JUAN

UNA VILA EMPORDANESA DEL VUIT-CENTS: LA JONQUERA A L'ÈPOCA DEL «FOC»

Els anys que van des de la fi de la primera Guerra carlina (1833-1840) al Sexeni revolucionari, són per a La Jonquera anys de prosperitat, com ho mostren l'augment de població i l'expansió urbana de la vila. En quan al primer punt, la nostra vila passa, en menys de vint anys (de principis dels quaranta als finals dels cinquanta) de 1.165 habitants⁽¹⁾ a 1874⁽²⁾, arribant a sobrepassar els dos mil durant la dècada dels setanta, quan té lloc el «foc». Respecte al segon, a la vella Jonquera, representada pel carrer Major i el nucli interior entre l'església parroquial, el carrer del Vidre i el carrer Vell, és a dir el nucli del divuit, més a menys encerclat per obres defensives, s'hi afegeix ara una nova zona d'eixample, vers el nord, representada pel carrer de les Alzines i l'allargament del carrer Major, més enllà del portal de França.

Els motius principals d'aquesta ascensió els hem de cercar en dos fets que marcaran la vida jonquerenca durant més d'un segle: un d'ells ve ja de lluny, concretament del segle divuitè, i és la introducció i expansió de la indústria dels taps de suro. L'altre, molt relacionat amb l'anterior, és el repartiment de les terres comunals entre els veïns de la població.

Com sabem, la muntanya nord-accidental empordanesa -Darnius, Agullana, Maçanet de Cabrenys, La Jonquera, etc.- representa una de les dues zones d'aquesta activitat tan característica de la nostra comarca en l'Edat Contemporània com fou l'elaboració de taps de suro destinats sobre tot a la indústria vinícola. D'aquesta zona, La Jonquera en fou un dels nuclis principals, si bé no en tenim dades numèriques exactes fins èpoques avançades. Així, ja en la segona meitat dels divuit surten anotats en els llibres parroquials diferents noms de tapers, però hem d'arribar als anys quaranta del segle següent per a poder comptar amb una evaluació més concreta: segons Medir⁽³⁾, l'any 1842, hi havia a La Jonquera sis fàbriques de taps, si bé desconeixem la capacitat de cadascuna d'elles i el nombre de treballadors que ocupaven. Ara bé, si tenim en compte que pels voltants dels anys vuitanta el padró municipal anota 180 persones dedicades a aquella activitat, hem de creure que durant els anys del «foc» la xifra d'empresaris o treballadors del suro no seria gaire diferent.

Una de les altres causes que motivaren la rauxa de prosperitat

d'aquests anys fou el repartiment de les terres comunals, l'any 1842, esdeveniment que si avui ens pot semblar de poca transcendència com impulsor de l'economia, hem de tenir en compte l'existència llavors a La Jonquera d'una nombrosa població de proletaris rurals, sense terra i freqüentment sense feina, pels quals la possibilitat de posseir en propietat un tros de terra o, pels que ja en gaudien, d'augmentar llur patrimoni, significava assegurar un mitjà de vida que els hi cobria parcialment o totalment necessitats elementals. Es tractava d'unes 4.586 vessanes que foren dividides en 240 lots, corresponent al nombre de veïns de la vila, de superfície desigual doncs depenia de llur qualitat. Els comuns estaven constituïts per boscos d'alzines sureres, per matolls i erms. No solament eren els suros el que representava llavors una productiva font de riquesa, sinó que moltes terres ermes foren arrabassades i convertides en camps i sobre tot vinyes, doncs junt amb la indústria dels taps, la d'elaboració de vi significà pel peu-de-mont muntanyenc alt-empordanès, una de les activitats més esteses.

A) ELS JONQUERENCS. Pels anys setanta La Jonquera era una de les primeres viles de l'Alt Empordà i, amb els seus dos mil i escaig d'habitants, després de la capital, Figueres (que compta amb 11.739 ànimes)⁽⁴⁾, pot arrencar-se amb les altres que segueixen a continuació, com Llançà, Cadaqués, Roses, Castelló d'Empúries o L'Escala⁽⁵⁾. A diferència d'aquestes, totes litorals, latra es troba a l'interior i mentre les primeres deriven llur importància de l'agricultura i la pesca, ella la fonamenta en l'agricultura i la indústria surera i, sols en petita proporció, en el tràfec fronterer.

Aquestes condicions ens donen ja la seva estructura socio-econòmica, que no sols la fa diferent de les anteriors viles litorals, sinó també, en certa manera de la resta de les poblacions de la zona surera del nord-oest, que viuen exclusivament del suro i del treball del sòl.

A La Jonquera l'estament més nombrós és el primari –segons el cens de 1887, que si bé és quelcom posterior al «foc», és l'únic que posseïm més proper⁽⁶⁾– doncs la població activa agrícola representava gairebé la meitat del total amb un 42%, seguint a continuació la indústria tapera, amb el 24%. Dintre els primers, el grup més nombrós és el dels jornalers, amb prop de la meitat de tots els que viuen de la terra, seguint a continuació els petits agricultors, que avui en diríem «autònoms», empresaris de modestos rems, cultivant terra pròpia o d'altres. Finalment hi ha un grup de propietaris agrícoles –generalment possessors de masos– que viuen de les rendes o de les parts que els hi aporten llurs masovers. Ve després el grup format pels petits artesans corrents en tota vila (fusters, ferrers, paletes, sabaters, etc.) i botiguers, i finalment les professions relacionades

amb la Duana. Aquesta darrera es trobava emplaçada en l'actual edifici de la «Unió Jonquerenca» i, junt amb el servei de Correus, donava feina –segons una imposició contributiva de l'any 1873– a 23 «empleados»⁽⁷⁾.

La població que ha de fer front a les tropes carlines és, doncs, des del punt de vista sicio-econòmic, força heterogènia, amb grups socials ben diferenciats, com són els treballadors de la indústria surera, els artesans i botiguers, els funcionaris més o menys lligats a la Duana o els agricultors. Si els tres primers constitueixen estaments força ben definits en canvi, entre els pagesos, que representen el grup més nombrós, existeix una notable diversitat que va des dels jornalers als grans propietaris, com les famílies Armet, Bosch, Laporta, etc.

No sabem fins a quin punt hi hagué una estreta relació entre aquests grups socials i llur ideologia carlina o anticarlina i, dins aquesta darrera l'espectre polític que anava des dels republicans federals fins els monàrquics moderats.. Sobre dependència mútua entre estrat social i ideologia s'ha divagat excessivament i no sempre de manera encertada; per això, no disposant de les fonts necessàries, aquí ens hem de limitar a constatar, donada l'aferrissada resistència dels jonquerencs als carlins, que aquests darrers tindrien en la nostra població escassos partidaris. En quan als capdavanters ideològics de la lluita anticarlina no creiem arriscat suggerir com a tals als federals i, d'acord amb el que ha estat corrent en les altres zones taperes, als treballadors del suro. De totes maneres, però, no deixem de moure'ns en suposicions doncs no podem oblidar tampoc, per una banda la presència coercitiva de la tropa governamental que, de fet, fou la que articulà la defensa, i per altra, la segona tornada dels carlins, que ocuparen la nostra població sense cap mena de resistència.

B) LA VILA DE LA JONQUERA. ¿Com era la vila de La Jonquera quan l'atac carlí? ¿Quin era el seu recinte urbà, els seus carrers i places, el seu perímetre fortificat, l'aspecte dels principals edificis?

Com hem vist al començament, La Jonquera, degut a les dues forces impulsores de la indústria surera i del repartiment de les terres comunals, havia experimentat des dels anys quaranta una notable expansió urbanística, que desbordà el vell recinte del segle divuitè. En la dècada dels setanta podia distingir-se bé el nucli antic, format pel carrer Major, el més llarg i poblat, la plaça Major, el carrer del Rec, el de la Torre, el de Sant Miquel i el Vell, al qual nucli s'anaren afegint el sector del carrer de les Alzines, que ara representa el segon en importància, després del Major, i els seus annexes, com el carrer Rocaberti, que enllaçava amb el del Vidre.

Un altre dels eixos d'expansió fou el perllongament del carrer Major en direcció a França, seguint la carretera, amb els edificis

situats al voltant el pont i de la Duana i el carrer o pujada Delhom, que unia la carretera amb el carrer de les Alzines. Finalment els mateixos anys setanta es projecta el carrer de Migdia, així com l'allargament o bifurcació dels carrers del sector nord-est, és a dir, la zona carrer de les Alzines-carrer del Vidre. Formant dos petits barris hem d'anotar també el Llatzaret, amb cinc vivendes, i Carabanxel, amb tres. En conjunt, el nucli urbà jonquerenc, segons el Nomenclàtor de 1863, estava formant per 230 vivendes habitades i 20 deshabitades, és a dir, unes 250 vivendes, mentre que en una relació de riquesa urbana, que situem pels voltants dels anys setanta, se n'hi anoten prop de 300⁽⁸⁾.

Al nucli urbà pròpiament dit, que concentrava les 2/3 parts de les vivendes i habitants del municipi, havien d'afegir-s'hi diferents veïnats i cases disperses que, segons el mateix Nomenclator, eren els següents: Canadal, amb 21 cases habitades i 8 deshabitades; Requesens, amb 11 i 13 respectivament; els Tords, amb 5 vivendes habitades; Sant Julià amb 28 i els Límits amb 13, a més de 19 cases escampades, la major part masos.

ELS ESDEVENIMENTS

I - ANTECEDENTS

A) LA REVOLUCIÓ DE SETEMBRE A LA JONQUERA. Els anys de calma política i prosperitat material que frueix La Jonquera durant les dècades del quaranta al seixanta, es veuran interromputs per l'esclat de la Revolució de setembre de 1868, que acaba amb la monarquia borbònica d'Isabel II i dona lloc a la formació d'un govern provisional dispost a implantar un nou règim basat en el sufragi universal.

Els greus esdeveniments que es desenvolupen a la capital de la nació i a les grans ciutats no tarden en arribar a la nostra vila, si bé amb cert retràs, doncs la primera notícia que en tenim és una acta del nou Ajuntament revolucionari, datada el 4 d'Octubre. Sota la presidència del nou alcalde Joan Llonch s'acorda que «siguendo los deseos de la Junta revolucionaria del partido y con motivo de la falta de fondos», que els voluntaris defensors de la llibertat es retirin a llurs cases amb les armes i municions i que o'obri una subscripció –com veurem les subscripcions són un dels procediments més usuals per a fer front a tota mena de despeses extraordinàries– per a cobrir les obligacions ocasionades amb motiu del «Glorioso Pronunciamiento Nacional».

Poc després –el dia 8 la «Junta Revolucionària y Ayuntamiento popular» comença a prendre mesures radicals; la primera la destitució d'aquells funcionaris que suposem devien haver estat nomenats pels governants caiguts: així són deposats l'estanquer Dauner, el jutge de pau, l'oficial de Correus, l'«alcaide» de la Duana i fins el porter de dita Duana. Per endagar el greu problema de la manca d'aigua –endèmic a La Jonquera fins fa ben poc– reuneix a la sala consistorial a tots els jonquerencs majors d'edat i, després de donar les culpes de la situació a la «ominosa centralizaci6n del gobierno caido», s'acordà que per resoldre el problema es facin servir els fons de la subscripci6n «en socorro de los desgraciados de Filipinas y Puerto Rico», i que la resta s'obtingui d'un repartiment sobre la contribuci6n territorial. Finalment, com correspon a tot govern que es diu popular, crea un «Centro de Instrucci6n... para conferencias y ense˜anzas», que celebrarà les seves sessions al local de les Escoles, fora de les hores de classe.

Aquest Ajuntament provisional dura fins el 1er de gener de l'any següent en que, després d'unes eleccions per sufragi universal –les primeres celebrades al nostre país– es elegit per a un bienni el nou consistori. L'alcalde és Victorià Prax, personatge que jugarà un gran paper en la política local, com a liberal progressista, durant anys, i els restants consellers: Pere Roig, Josep Genís, Francesc Blanch, Martí Quera, Pere Armet i Pere Morató, tots els quals juren llurs càrrecs «Por Dios y sobre vuestras consciencias».

Organismes auxiliars de l'administraci6n local que es nomenen seguidament són: la «Junta de Instrucci6n Pùblica», la «Junta del Cementerio», la «Comisi6n para el ramo de Sanidad», la «Comisi6n para Beneficencia y trabajos pùblicos» i la «Comisi6n de obras de caminos vecinales».

Així mateix, vetllen per la moralitat pùblica –actitud que distingeix els vells esquerrans dels d'avui– prohibeixen els jocs d'atzar, com també que es cantin «canciones deshonestas e injuriosas», mentre les noves autoritats es comprometen a visitar els establiments revenedors per comprovar-ne els pesos i mesures. L'afany de millorar la cosa pùblica dels nous edils es manifesta també en mesures de policia urbana, com l'ordenament de la circulaci6n, senyalant llocs adequats per a l'estacionament de carruatges i cavalls o bé ordenant que les cases en obres tinguin, de nits, un fanal encès a la façana. Finalment, i molt d'acord amb les idees progressistes de l'època, es suprimeix la pres6 –compartiment que es trobava al costat del sal6 de sessions i que s'habilita com a secretaria i arxiu– i s'obre un registre on podran inscriure's aquells que desitgin casar-se civilment.

B) LA REBEL·LIÓ FEDERAL DE 1869. Com sol succeir al nostre país, els derrocadors de la monarquia isabelina, tan ben avinguts per anar a la contra, no es saberen posar d'acord per a instituir a Espanya un règim estable i es dividiren en varis grups, un dels quals, molt arrelat a l'Empordà, fou el republicà federal. Enfront dels monàrquics progressistes de Serrano, Prim, etc. que, havent guanyat les eleccions, disposaven del govern de la nació, s'organitzà una revolta de caràcter republicà que, a la nostra comarca fou dirigida pel rosinc Sunyer i Capdevila, pel diputat de La Bisbal Pere Caimó i pel banyolí Toribi d'Ametller, amb ramificacions a varis pobles empordanesos, entre ells, La Jonquera, on actuava com a cap principal Pau Viñas. La revolta durà pocs dies i fracassà, però repercutí també a la nostra població.

Començà el dia 2 d'octubre, a les dues de la matinada, amb la formació al local consistorial d'una Junta revolucionària, que destituí l'Ajuntament, fet del qual deixà constància en una acta del tenor següent:

«Por orden de la Junta revolucionaria, apoyada por una fuerza armada pronunciada, se mandó al Ayuntamiento disolverse, hallándose el Sr. Alcalde ausente, llamado por el Sr. Gobernador de la provincia, no teniendo el Ayuntamiento fuerza moral bastante para restablecer el orden y resistir a esta intimidación, abandonó el salón de sesiones que quedó de la fuerza armada y de la Junta revolucionaria»...⁽⁹⁾.

La citada Junta va governar del dia 3 al 9 en que va quedar disolta, degut a l'avortament del cop. Segons A. Papell⁽¹⁰⁾, un dels capítosts, Sunyer i Capdevila, ja en retirada, va arribar a La Jonquera, camí de França; la seva presència donà lloc a un motí entre els republicans, per considerar que havien estat venuts. Home valent, Sunyer va eixir al balcó de la municipalitat per explicar-los-hi que la causa del fracàs havia estat la defecció del governador del castell de Sant Ferran, però els revolucionaris no estaven per a orgues i sembla que començaren a apedregar-lo i fins i tot sonà algun tret, fets que obligaren Sunyer a fugir cap a França.

El mateix dia 9 l'Ajuntament depositat torna a exercir les funcions i es disposa a «secundar las disposiciones de la autoridad... salvando a estos vecinos de los horrores de una anarquia...», acordant constituir-se en sessió permanent per a vigilar algunes forces armades que encara existien⁽¹¹⁾.

Els sublevats de la Jonquera sembla que sumarien entre quaranta i cinquanta, doncs el primer nombre és els dels que s'acullen, poc després, a l'indult decretat pel govern; el que no apareix, de moment almenys, és el seu cap, Pau Viñas.

De tota manera aquest Ajuntament no inspira confiança a les

autoritats i és destituït pel coronel Nouvilas, cap de la columna d'operacions encarregada d'acabar amb els sediciosos; la raó que dona és que «se ha significado mas o menos en sentido republicano...». El nou Ajuntament que substitueix l'anterior⁽¹²⁾ dura poc i a principis de gener de l'any següent ja en tenim un altre presidit, no res menys, que pel cap republicà Pau Viñas.

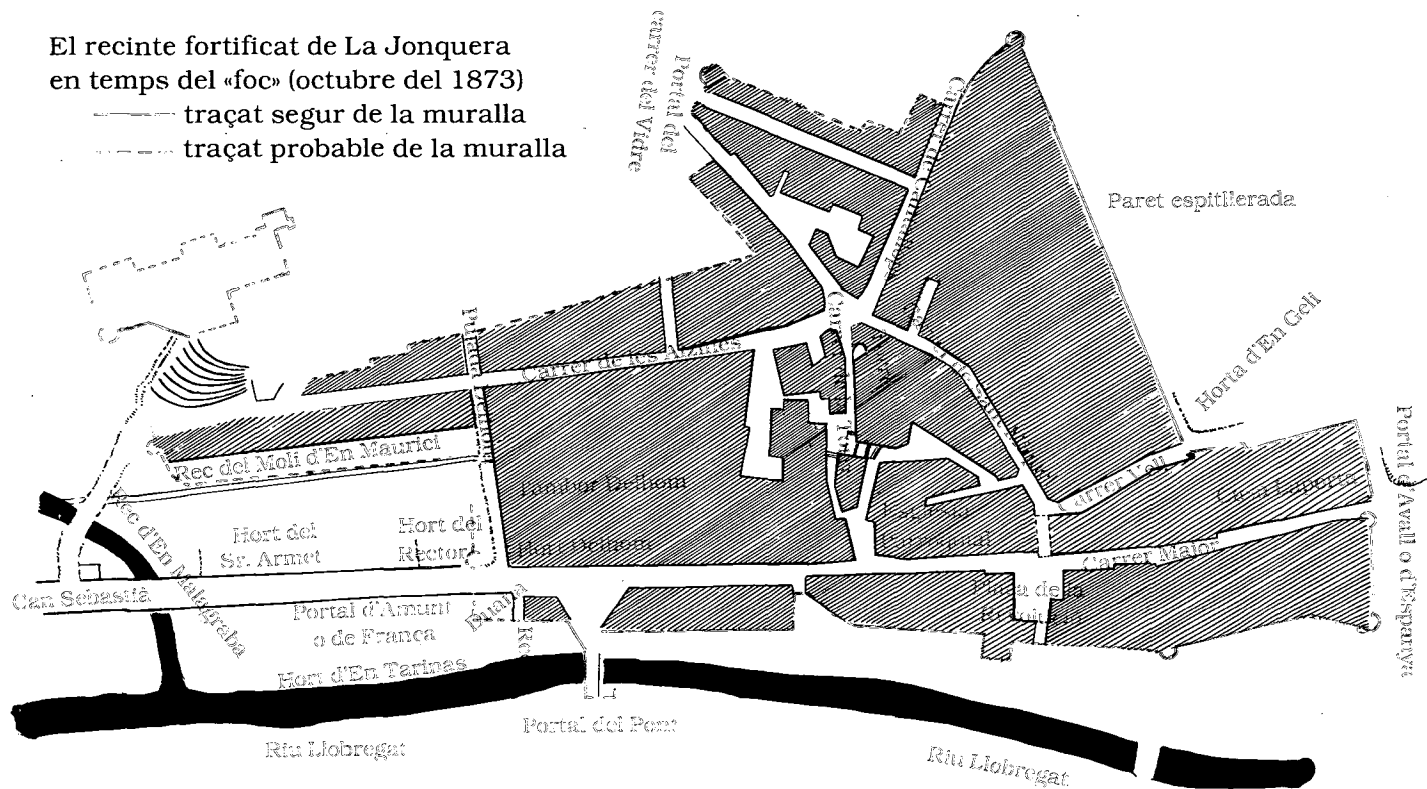
C) LA REPÚBLICA. La primera República espanyola quedà proclamada l'11 de febrer de 1873 i durà fins el 3 de gener de l'any següent. Els republicans empordanesos, que havien intentat instaurar aquest règim quatre anys enrera, ara podien cantar victòria, encara que la nova situació, sense arrels populars a la major part d'Espanya, afeblida per les divisions entre els diferents grups polítics i desprestigiada per la manca d'autoritat i l'anarquia, duraria ben poc, menys d'un any.

De tota manera el nou règim a l'Empordà fou rebut amb entusiasme, almenys per una part de la població, i La Jonquera, on els republicans constituïen un nucli nombrós, no es quedà enrera. A la nostra vila la proclamació de la república té lloc el diumenge 16 de febrer i es celebra amb brillants actes que ens són descrits minuciosament en el llibre de Sessions, de la següent manera:

«...deseando celebrar cual corresponde la nueva forma de Gobierno que las Cortes soberanas han dado a la Nación, o sea, la proclamación de la república, se ha acordado por unanimidad que mañana domingo, diez y seis de los corrientes, y al efecto de que forme época en los anales de esta Republicana villa, se haga una manifestación del modo siguiente. Al rayar el día se tocará diana por las cornetas de la fuerza de tiradores de la frontera, denominación honrosa que llevaba la Milicia de esta población en el memorable año de 1856. A las seis de la mañana, mediodía y puesta del sol tendrán lugar las salvas de artillería saludando a la República, empezando por las Casas Consistoriales y contestando los abisos(?) del fuerte Badiola, que ocupa la fuerza de carabineros, destacada en esta villa. A las ocho de la misma mañana saldrán de las Casas Consistoriales y precedidos por la música y cinco banderas y las Comisiones para recoger donativos al objeto de dar una abundante comida a los pobres de solemnidad de esta población, cuya comida tendrá lugar en la sala del teatro a las 12 en punto. Antes de las 12 se bailarán las siempre aplaudidas sardanas llargas en la Plaza de la República. Y finalmente, a las dos de la tarde, tendrá lugar el acto de plantar una encina, que significa la libertad de todos los españoles, conseguida por medio de la República, puesto que sin esta no puede existir la libertad, en cuyo acto se tirarán varias descargas de fusilería, saludando a la República; y finalmente por la noche habrá baile en el salón del teatro...».

El recinte fortificat de La Jonquera
en temps del «foc» (octubre del 1873)

- traçat segur de la muralla
- - - traçat probable de la muralla

II - LA GUERRA CARLINA

A) LA GUERRA CARLINA A L'EMPORDÀ. La darrera guerra carlina començà a les contrades gironines, amb l'entrada, procedent de França, del cap legitimista Francesc Savalls, el mes de maig de 1872. Penetrà pel costat de Maçanet de Cabrenys al front d'algunes forces i acompanyat d'altres caps carlins, com l'Auguet, del Pont Major⁽¹³⁾. Una vegada dintre territori espanyol es dedicà a reclutar gent i, prenent com a base d'operacions la zona muntanyosa de la Garrotxa, de tendències ideològiques carlines, portà a cap nombroses i ràpides incursions vers la plana litoral a fi de recollir diners -recaptació de contribució per al nou estat carlí- i enganxar voluntaris per a reforçar les seves tropes.

Les forces amb que comptava el govern per a fer front a la rebel·lió a la nostra comarca es trobaven concentrades, la major part, a Figueres, a l'empar de la fortalesa de Sant Ferran i sota el comanament del general Nouvilas, Comandant general de la província i Governador militar del castell. En aquests temps la guarnició estava formada pel regiment de Toledo, compost d'uns 400 soldats, més un modest escamot de cavalleria. A aquesta força s'hi havia d'afegir la de la Guàrdia Civil i carabiners, escampats per la comarca així com diferents destacaments dels anomenats «Voluntaris de la Diputació», que es situaven als llocs més estratègics: a la frontera, entre Maçanet i La Jonquera hi tenien quatre companyies, amb 300 homes; a Castelló d'Empúries, 40 homes, a Roses altres 40 i a Llers 50⁽¹⁴⁾.

Per la seva part els carlins a l'Empordà no solien disposar tampoc de gaires tropes. Sota la direcció de Savalls, que es titulava brigadier i exercia com a comandant general de les forces carlines a les terres gironines, es trobaven dos batallons, el Primer i el Segon de Girona, i un reduït contingent de cavalleria. A aquestes tropes, que podríem dir-ne regulars, s'hi havien d'afegir les «partides» d'Estartús (uns 300 homes), Costa (100 h.), Barrancot (uns 70), etc⁽¹⁵⁾. En total doncs, venien a sumar, més o menys, com les tropes governamentals contra les que lluitaven. Com podem veure, al guerra a la nostra comarca era portada a cap per una força que en total sumava entre 2.000 i 3.000 homes, la meitat dels quals eren carlins i l'altra liberals, amb la particularitat de que mentre els segons, parapetats a les viles, especialment Figueres i la seva fortalesa de Sant Ferran, es limitaven a una guerra defensiva, els primers, dotats d'una increïble mobilitat, disposant com a bases de refugi i aprovisionament les muntanyes

garrotxines i vigatanes, recorrien contínuament el país i tan aviat se'ls localitzava en un punt com en l'altre.

La situació s'agreujà quan l'onze de febrer de 1873 el rei Amadeu I abdicà la corona d'Espanya i es proclamà la República. El nou règim, que comptava amb nombrosos partidaris a l'Empordà, sobre tot a l'Empordà de la costa, dóna lloc a una situació anarquitzant que afectà també l'exèrcit, amb revoltes i aldarulls de soldats, un dels quals es produí en el batalló de Toledo (abril 1873). Aquests fets repercutiren en el desenrotllament de la guerra, afeblint el bàndol governamental i enfortint al carlí tan respecte a l'augment del nombre de combatents i la millora del material, com en la seva moral. No és estrany doncs, que des d'ara les forces carlines obtinguin sonades victòries, la més famosa de les quals fou la desfeta i mort del brigadier liberal Cabrinety a Alpens, per les tropes de Savalls, el més de Juliol, i l'atac i destrucció de Tortellà el mes següent.

B) LA JONQUERA ES PREPARA PER A LA DEFENSA. Els vertiginosos esdeveniments de l'any 1873 afectaren profundament La Jonquera, com les altres poblacions de la comarca. La nostra vila, junt amb la franja còstera i la capital, Figueres, representaven les zones de simpatia republicana a l'Alt Empordà, mentre el terraprim s'inclinava més aviat vers el carlisme. Per la categoria demogràfica i la situació estratègica a l'entrada del país a través de la ruta tradicional dels Pirineus Orientals, La Jonquera apareixia com un centre important des del punt de vista militar i polític i, com a tal, a més de les milícies formades per gent del poble, disposava de forces regulars, com els carabiners adscrits a la Duana.

Una de les primeres notícies que tenim de la incidència directa de la guerra sobre la nostra població, ja en el mes de gener, és l'avís e l'administració carlina manant satisfer la contribució: per la territorial la quantitat corresponent al segon trimestre, per a la industrial, les tres quartes parts⁽¹⁶⁾. Després de negar-se en rodó a les exigències carlines, l'Ajuntament, com si la petició mencionada hagués significat el toc d'alarma, acorda una sèrie de mesures destinades a posar la població en estat de defensa. Entre elles s'ordena:

a) demanar al govern autorització per armar-se de moment amb les armes de que disposaven els particulars, i organitzar un servei de vigilància –en diuen «escuchas»– per evitar qualsevol sorpresa.

b) sol·licitar al Capità General del Principat dues centes armes per a repartir entre els veïns.

c) nomenar una «Junta de armamento y defensa», encarregada, entre altres comeses, de les obres de fortificació de la vila, i formada per set persones i tres suplents⁽¹⁷⁾.

d) estudiar el repartiment d'una contribució extraordinària entre els veïns per a fer front a les despeses de la citada fortificació i defensa.

Aquestes providències es van desenrotllant en el transcurs dels següents dies del mes de gener, actuant d'acord i formant un sol cos la Junta i els components del Consistori municipal. Així, respecte a la petició d'armes, es nomenen dos representants a fi que vagin al castell de Sant Ferran de Figueres a recollir els 80 fusells concedits pel Capità general. En quant als «escuchas», que fan el servei de vigilància pels diferents llocs de la població, se'ls hi concedeix el sou de tres pessetes diàries, mentre els que estan de «retén» a l'Ajuntament se'ls n'hi paguen dues. Per fi, referent a la contribució extraordinària s'aprova un repartiment de la següent manera: el 4% de la riquesa imponible de la contribució territorial, la vintena part de la quota total de la contribució industrial i el 4% de descompte sobre els sous dels funcionaris de la Duana i Correus, imposició que s'esperava subministraria un total de 2.486 pessetes⁽¹⁸⁾. Sembla però, que aquesta contribució té poca acollida entre els jonquerencs, doncs un més després, el president de la Junta es queixa de que «son muchos los vecinos de esta villa que aún no han satisfecho las cuotas»⁽¹⁹⁾.

L'ordre sobre vigilància no tarda en modificar-se, doncs des del 21 de gener, «con el objeto de ahorrar gastos», s'obliga a tots els veïns de la vila, compresos entre els 20 i els 50 anys, a efectuar el servei de «retén» de nit gratuïtament⁽²⁰⁾, servei que, tres dies després⁽²¹⁾, s'estén a totes les persones de 18 a 60 anys, si bé s'atenua petmetent que aquells que no el vulguin fer se'n puguin alliberar pagant tres pessetes o buscant-se substitut. El servei afecta també als empleats de la Duana i Correus i no se'n troben exempts ni els dos capellans del poble⁽²²⁾.

Aquestes obligacions no sempre es complien i a vegades hi havia jonquerencs que no es presentaven, cosa que dóna lloc a amonestacions amb amenaces de sanció per part de les autoritats⁽²³⁾.

Un pas més té lloc a principis de febrer, en que «para mejor servicio de la población y durante las presentes y azarasas circunstancias» s'acorda formar una companyia amb els individus als que s'han lliurat les 70 armes rebudes, esperant organitzar-ne aviat una altra quan se'n rebin més, així com amb els veïns del poble que en posseeixen de pròpia. Les companyies seran comanades pels membres de l'Ajuntament i de la Junta de defensa i se'ls hi designa, per endavant, els llocs que deuran ocupar i cobrir en cas d'atac carlí. Per quan es doni el senyal d'alarma es nomenen els responsables o, com es diu, «jefes de sección», que es posaran d'acord amb el cap de carabiners per a disposar la distribució de les forces⁽²⁴⁾.

Les obres de fortificació no devien anar massa de pressa, com sembla demostrar-ho, més endavant, el fet que l'alcalde, que ara és Pau Viñas, en una sessió de l'Ajuntament insisteix amb la necessitat d'acabar-les. Com era costum, s'acorda nomenar una Comissió per a que se n'encarregui.

Malgrat tot no pot negar-se la dedicació de les autoritats i el poble jonquerenc per a posar la vila en estat de defensa, cosa per altra part ben natural si tenim en compte les difícils circumstàncies polítiques que travessava el país i la cada vegada més feble situació governamental que obligava a les poblacions a actuar comptant gairebé únicament amb llurs propis recursos. Així i tot no deixa mai de mancar contacte amb la resta de les autoritats provincials, especialment per a demanar-los-hi ajuda. Un exemple el tenim en la petició feta a la Diputació de que s'enviïn uns trenta «mobilitzats», «por estar esta villa aislada de toda población armada y fortificada», així com municions de guerra⁽²⁶⁾. La primera sol·licitud és atesa mitjançant la tramesa de forces del cos de Voluntaris de la Diputació, però la segona resta sense efecte, i ja veurem les dificultats que aquesta carència de bales causarà als defensors de La Jonquera quan el «foc».

Els contactes més immediats i de tipus estratègic es mantenen sobre tot amb les autoritats del castell de Figueres, de les que es depenia militarment fins i tot en resolucions com la col·locació de sentinelles que feien servei de vigilància de dia i de nit⁽²⁷⁾.

Per altra part la guerra a l'Empordà seguia el seu curs i les incursions carlines eren cada dia més freqüents i atrevides. Així el 21 d'abril el «cabecilla» Barrancot entrava a Maçanet de Cabrenys on, com era costum, cobrava la contribució i derruïa les obres de defensa, dirigint-se poc després cap a Darnius⁽²⁸⁾ i el pont de Campmany, mentre la mateixa partida o altres forces carlines apareixien poc després en el cor de les terres litorals, a una hora de Castelló⁽²⁹⁾ i, per Vilabertran i Vilatenim, anaven a pernoctar a Camallera⁽³⁰⁾. El mes següent les tropes carlines tornen a recórrer el peu-de-mont pireneic empordanès i, per Maçanet i Darnius, arriben fins les Escaules; segons el correponsal de Terrades del periòdic gironí «La Lucha»: «...van recorriendo estos terrenos que es un gusto, con toda calma, sin que nadie les moleste para nada...»⁽³¹⁾.

Com pot veure's el perill s'anava acostant cada vegada més a la nostra població. El mes de setembre, ja a les vigílies del «foc», La Jonquera segueix amb sensibles deficiències respecte a la seva capacitat de defensa i l'Ajuntament, «vistas las circunstancias que atravesamos», creu que tot s'arranjarà nomenant una nova comissió, el paper de la qual és anar a Girona per a gestionar amb el governador civil ajuda per a l'acabament de les fortificacions de la vila i, sobre tot,

el lliurament de més armes i municions, fins i tot d'un parell de peces d'artilleria⁽³²⁾.

El clima bèl·lic va en augment a mesura que s'escolen els dies i, ja a finals de mes, es considera necessari que l'Ajuntament celebri sessió tots el jorns, a les 7 del vespre; els responsables, doncs, no queden per manca de reunir-se, enraonar i adoptar mesures que a vegades es compleixen i altres menys. En la sessió del dia 24⁽³³⁾, a dues setmanes de l'atac, es prenen enèrgiques decisions que poden considerar-se com les definitives. Per una part es nomena una nova Junta d'armament i defensa, composta pel jutge municipal, el fiscal, el cap de carabiners i set altres individus⁽³⁴⁾. Per altra es porta a cap una mena de mobilització general, obligant a totes les persones entre els 18 i els 60 anys d'edat a presentar-se, «en el preciso término de 48 horas» i recollir les armes que distribueix l'Ajuntament, al mateix temps que amb els mobilitzats es pretén organitzar dues companyies de milícies⁽³⁵⁾ i es prepara un pla estratègic de defensa, articulats per barris, carrers i punts fortificats, on hauran de situar-se les diverses unitats.

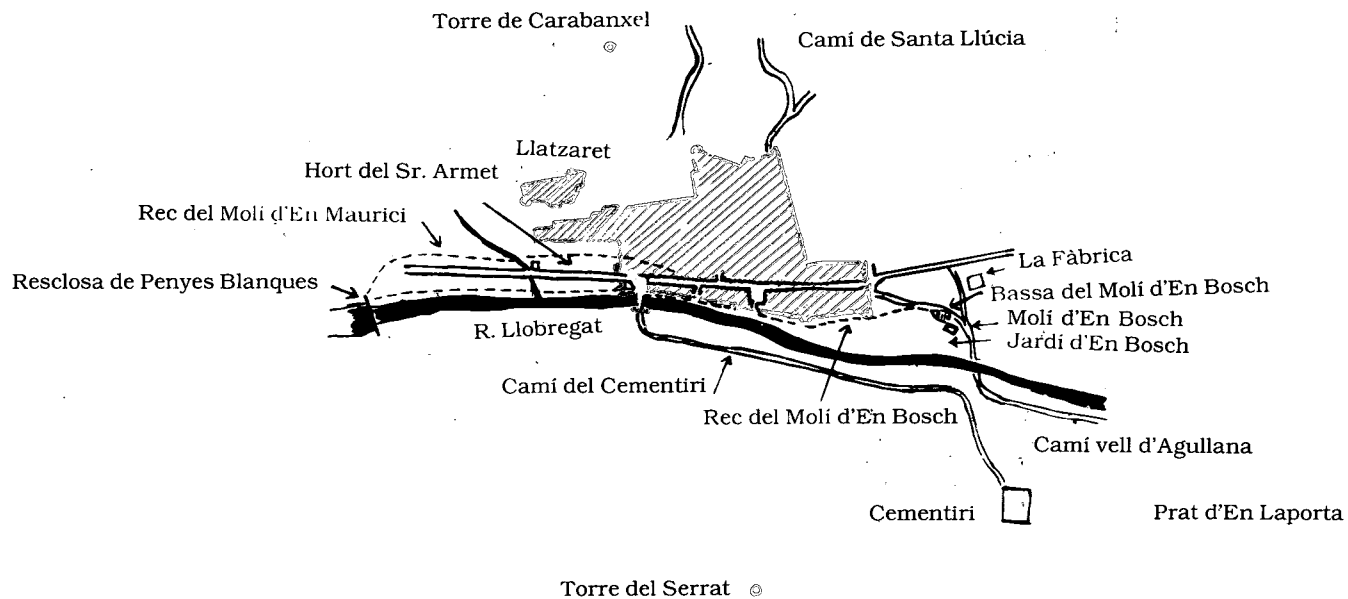
No s'obliden els detalls complementaris, com l'adquisició d'una bomba contra incendis i la constitució d'una companyia de bombers o el manament de que els carruatges carregats d'alguna matèria combustible no s'estacionin de la banda de fora del casc urbà, prop de la línia de defensa. Finalment tampoc manca la vigilància contra els «facciosos», a fi d'eliminar la possibilitat d'una quinta columna o la difusió de rumors alarmants⁽³⁶⁾.

El punt flac continua essent, de tota manera, la fortificació de la vila pel traçat de la qual es compta amb un arquitecte provincial que elabora el projecte. Però malgrat haver mobilitzat tots els paletes de la població i obligat a la prestació personal la gent útil, les obres semblen avançar lentament, de tal manera que les autoritats es queixen de que «vidas y haciendas quedan a merced de los carlistas». Per altra part, com que la subvenció de la Diputació no arriba –cosa gens estranya si recordem la desorganització general del país– l'Ajuntament i la Junta no tenen més remei que «acudir al patriotismo de D. Victoriano Prax» i demanar-li un préstec que aquest darrer atorga, però amb l'interès del 6%.

L'ATAc CARLÍ DEL SIS D'OCTUBRE

A) ELS ELEMENTS DEFENSIUS: LES FORTIFICACIONS I LES FORCES ARMADES. El temut atac carlí es produeix, per fi, a principis d'octubre. ¿Quina era la situació de La Jonquera en quant a

La Jonquera i els seus voltants al temps del «foc» (oct. 1873)

elements defensius per repèllir l'agressió? ¿De quins medis disponia per a fer front als carlins?

Com hem vist, en espera de l'assalt de les tropes adversàries, les autoritats jonquerenques, representades per l'Ajuntament i la Junta d'armament i defensa, havien dirigit llurs esforços en dos sentits: fortificar el recinte urbà jonquerenc i organitzar unes forces armades suficients per a mantenir a ratlla els atacants.

El recinte no s'havia pogut acabar i, degut a la disposició estreta i allargada del plànol de la població, estesa en línia recta seguint el carrer Major, contenia nombrosos punts vulnerables, que els jonquerencs havien protegit com havien pogut.

Des del portal d'Espanya o d'Avall el recinte s'estenia, per la banda que donava al riu, seguint la línia de les parets darrerenques de les cases del carrer Major, les finestres i portes de les quals havien estat tapiades. El mur seguia fins el pont, on es situava una altra porta d'entrada, i continuava en direcció a França fins l'actual societat de «La Unió Jonquerenca», on llavors es trobava la Duana, que incloïa dintre el recinte; després torcia vers l'est, fins la carretera, amb una altra entrada, defensada per la torre o «tambor» Delhom ⁽³⁷⁾. La línia fortificada es dirigia a continuació, vers el carrer de les Alzines, on tornava a flexionar al nord, formant probablement un mur espitllerat, paral·lel a les cases, i seguint la direcció del rec del molí d'En Maurici, fins l'actual casa Gumbau on sembla existí una altra torre. Per darrera del carrer de les Alzines i al llarg del de Sta. Llúcia, la muralla anava a trobar l'extrem nord-oriental del carrer del Vidre, amb un altre portal defensat per dues torres⁽³⁸⁾ i, per darrera d'aquell carrer empalmava amb el de Migdia, paral·lel al qual seguia en tota la seva extensió fina trobar el carrer Vell. Aquí girava cap el sud avançant recolzada en les façanes de darrera les cases del dit carrer, fins el final on, inclinant-se altra volta, ara en direcció oest, anava a finir al portal d'Espanya, a la casa Laporta. Fora d'aquest recinte quedaven el Llatzaret i el barri de Carabanxel, ambdós també fortificats, i que actuaven junt amb la torre del Serrat, com defenses avançades⁽³⁹⁾.

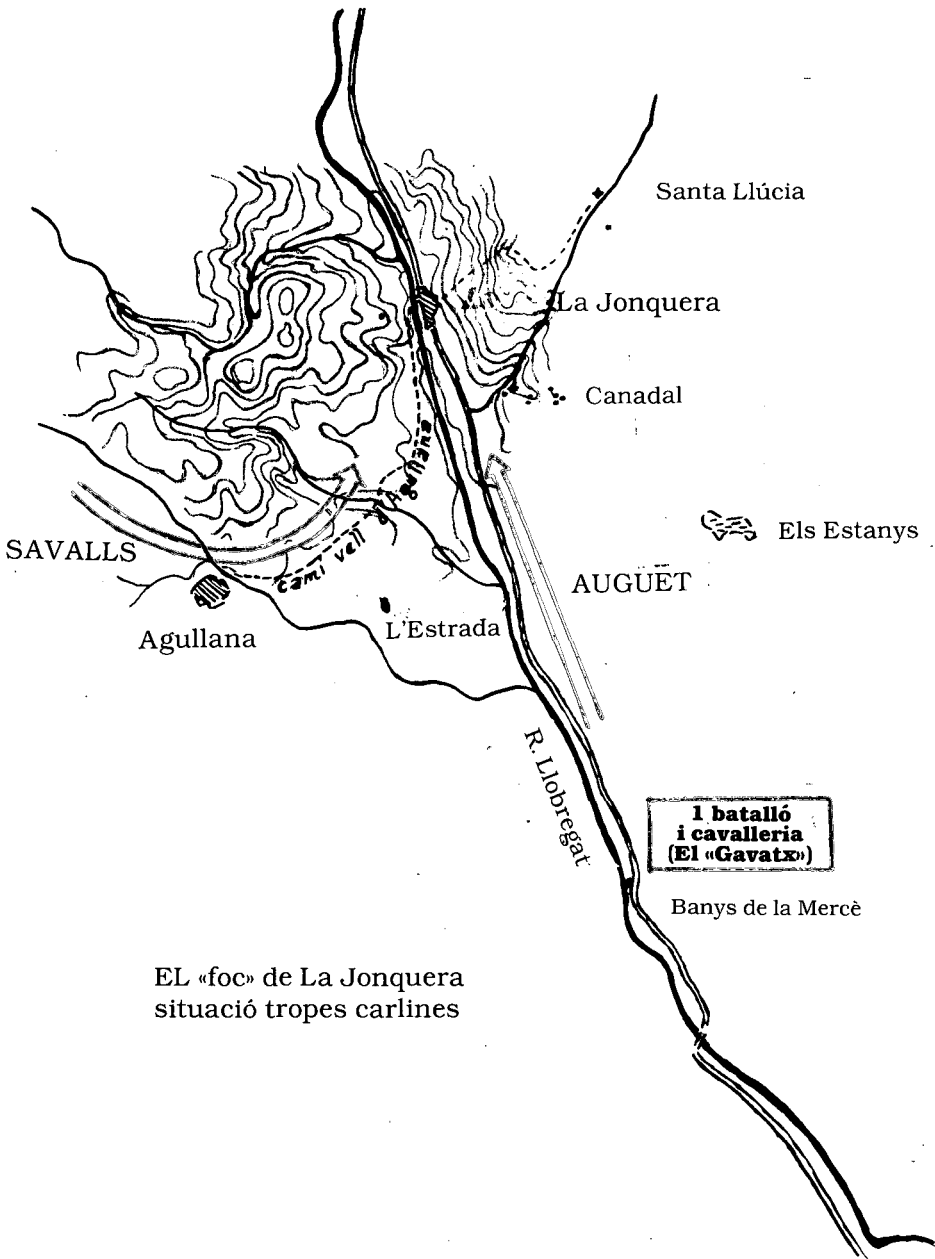
En quant als efectius humans de que es disposava consistien en la 2ª Companyia de Tiradors de la Diputació, manada pel tinent Joan Fàbrega i que, procedent de la part de Maçanet de Cabrenys, s'havia concentrat a La Jonquera; la secció de Carabiners, anexe a la Duana, insignificant en nombre⁽⁴⁰⁾, manada pel tinent Francisco Salafranca i una o dues companyies locals de la Milícia Nacional⁽⁴¹⁾, en total, segons Papell⁽⁴²⁾, uns 300 homes. Les operacions de la defensa foren dirigides pel tinent de Carabiners Salafranca, jugant-hi també un bon paper, sobre tot en quan a les fortificacions, l'arquitecte provincial Martí Sureda, que es trobava a La Jonquera per dirigir les obres del recinte.

B) EL «FOC». L'atac contra La Jonquera fou una operació militar combinada entre les forces del brigadier Auguet i les d'En Savalls. El primer des del poble de Dosquers i seguint el terraprim empordanès, arriba a Pont de Molins, des d'on es dirigeix, per la carretera general, vers la nostra vila. El segon, marxant en direcció paral·lela a la serralada pirinenca i avançant per la vall de la Muga, procedeix de Sant Llorenç. L'objectiu és trobar-se pels voltants de La Jonquera i apoderar-se d'aquesta població, important des del punt de vista estratègic, doncs domina la via principal de comunicació amb França i és el primer centre duaner de la comarca.

Les tropes carlines oscil·laven entre 1.200 i 1.500 homes i estaven integrades per tres batallons d'infanteria, un esquadró de cavalleria, amb 200 cavalls, i dues o tres peces d'artilleria,⁽⁴³⁾ contingent d'importància respectable si tenim en compte els escassos efectius amb que llavors es feia la guerra. D'aquesta força un batalló i la cavalleria, manada pel «Gavatx», es situaren als banys de la Mercè, vigilant la reraguarda, per impedir qualsevol socor procedent de Figueres.

El dia 6 d'Octubre, a les vuit del matí, un sentinella donà el primer avís d'alarma, que fou comunicat als veïns mitjançant el toc de campanes de l'església parroquial. El combat començà a dos quarts de deu, hora en que els carlins es presenten davant la població i, com era costum, per mitjà del seu cap, Savalls, cominen al comandant de les forces enemigues a la capitulació, que és rebutjada en un comunicat conjunt fet pel dit comandant i l'alcalde jonquerenc.

La negativa dona lloc a l'atac, que continuà gairebé tot el dia i durant el qual les forces de la defensa, malgrat la penúria de municions i la inferioritat numèrica, actuaren amb valentia i coratge. Els defensors, segons el comunicat del Governador, sofriren sis morts⁽⁴⁴⁾, tres ferits greus i set de lleus. En quant als carlins, segons la mateixa font, experimentaren «grandes pérdidas, consistentes en cuatro muertos vistos, entre ellos el cabecilla Cortázar⁽⁴⁵⁾, cuñado de Savalls, y el corneta de órdenes de éste; según los partes que van llegando han tenido además muchísimos heridos y un grupo de dispersos que han entrado en Francia por grupos numerosos». Cap al vespre, pels volts de les 7, els carlins cessaren en l'atac i varen emprendre la retirada vers Agullana, on pernoctaren; l'endemà, a les 6 del matí, se n'anaren en direcció a La Vajol i des d'aquesta població i seguint per Maçanet, Albanyà i la vall de la Muga, es retiraren vers llurs refugis garrotxins. Sembla que el motiu principal de la retirada carlina fou la notícia de la pròxima arribada, procedent de la banda de Figueres, d'una columna governamental, manada pel coronel Vidal⁽⁴⁶⁾.

EL «foc» de La Jonquera
situació tropes carlines

C) LA REPERCUSSIÓ DEL «FOC» A L'EMPORDÀ. La resistència dels jonquerencs i el rebuig de l'atac carlí foren coneguts ràpidament per l'Empordà i contribuïren a reforçar la moral dels republicans, en situació precària donat el desgavell en que vivia el règim en tot el país.

Un dels primers missatges d'encoratjament fou el del governador de la província, el figuerenc Joan Matas, que respon al «parte» enviat per l'alcalde jonquerenc de la següent manera:

«De la heroica defensa que el día 6 del actual hicieron de esta villa las fuerzas escasas que la guarnecian y sus liberales habitantes, he dado cuenta al Gobierno de la República y a la Diputación, transcribiendo el parte que sobre hecho tan importante de armas me dirigió Vd. el día siguiente.

Mientras comunico a Vd. para su noticia y la de todos los esforzados defensores de La Junquera lo que el Gobierno manifieste acerca del patriótico comportamiento observado aquel dia por los valientes hijos de esa población, justo es que yo, en nombre de la provincia, les tribute las debidas gracias, señalándoles ante los demás pueblos como modelos que deberán imitar en el caso de que las fanáticas hordas del Pretendiente, mintiendo una religión de paz que no profesan, les amenacen como a La Junquera, con el incendio y el saqueo, deshonorándose así ante los ojos de propios y extraños... Girona 14 de Octubre de 1893. El Gobernador: Juan Matas»⁽⁴⁷⁾.

A continuació venen els ditiràmics escrits de felicitació i exaltament enviats pels Comitès republicans d'algunes poblacions, com Roses i Figueres en l'estil sentimentaloides i tremendista propi de l'època. Heus ací el del president del Comitè de Roses:

«Ciudadano Martín Quera, Alcalde Popular de La Junquera:

El partido republicano de Rosas felicita ardientemente a los valientes defensores de esa población por su comportamiento, al mismo tiempo que derrama una lágrima de dolor sobre la tumba de las infelices víctimas, sacrificadas en defensa de la Patria, de la Libertad y de la República Federal. Rosas, 10 de Octubre de 1873. El Presidente del Comité, Juan Corredó»⁽⁴⁸⁾.

I ara el de Figueres:

«Sr. D. Martín Quera, Alcalde de La Junquera:

Figueras, 15 de Octubre 1873

Muy Sr. nuestro: Nuestros Pirineos deberian venir rojos de vergüenza por la que no tienen esos miserables que rugen todavía otra profanación ante los muros de vuestra heroica villa.

Las fronteras deberian tener abismos para que en ellos se hundieran los bárbaros que deshonoran las naciones. Vosotros Junquerenses ya teneis esos abismos: precipitadles.

¡Vigilancia!

Suene sonoro el ¡Alerta! en nuestras villas por igual al combate preparadas.

Por acuerdo del Comité. Pedro Sueix, secretario»⁽⁴⁹⁾.

Una altra de les actuacions normals en aquelles circumstàncies era l'obertura de subscripcions per a les víctimes. Com ja s'havia fet per «los desgraciados de Tortellá», en la que La Jonquera contribuí amb 250 pessetes⁽⁵⁰⁾ ara se n'obre una en el periòdic republicà figuerenc «El Ampurdanés» per als familiars dels morts en l'atac carlí. Aquesta subscripció és promoguda per l'alcalde de La Jonquera que, en escrit del 13 d'octubre, es dirigeix al mencionat periòdic per a fer la petició. Diu així:

«Sr. Director:

En el ataque de esta villa por las hordas carlistas corrió bastante sangre. Pasados ya los primeros dias, empleados en ponernos a cubierto de un nuevo ataque, deber nuestro es acudir presurosos en socorro de las victimas del plomo asesino. Ruego a V., en nombre del Ayuntamiento que tengo el honor de presidir, se sirva abrir en las columnas de su ilustrado periódico, una suscripción pública en favor de las viudas, huérfanos y heridos procedentes de la defensa de nuestra villa...»⁽⁵¹⁾.

La llista, que ve a continuació de l'escrit de l'alcalde, puja 320 rals; però segueix oberta. La solidaritat dels republicans figuerencs amb les víctimes jonquerenques no es limita a l'obertura de dita llista –que el 16 de novembre pujà ja a 595 rals– sinó que es complementa amb una funció en el teatre Municipal, els beneficis de la qual, que sumen 621 rals, s'afegeixen a la subscripció. En la funció, entre altres actes es recita una inefable poesia alusiva al «foc» que, entre altres estrofes, és del to següent:

«...en La Junquera no hay
ningún traidor que nos venda;
los medrosos se marcharon
y los valientes se quedan.
Se quedan para batiros
se batirán como fieras,
fieras de su libertad
leones de la frontera...»⁽⁵²⁾.

Com sol succeir en situacions difícils, i així era la que passava el país llavors, no deixen d'aparèixer queixes i recriminacions contra els que es consideren responsables de la calamitosa situació i, en el cas de La Jonquera, de la manca d'ajuda i col·laboració amb els defensors

de la vila, en aquest cas les autoritats de Figueres. Així ens assabentem que en el periòdic gironí «La Lucha», el corresponçal jonquerenc es lamenta de l'abandó en que Figueres deixà la nostra vila quan l'atac carlí⁽⁵³⁾. Per això, des de les pàgines de «El Ampurdanés», del 16 d'octubre, s'intenta explicar el perquè d'aquesta suposada passivitat de la capital de la comarca:

«En primer lugar –raona el periodista– Figueras no pudo tener conocimiento exacto del ataque de La Junquera, ya por el viento sud, que sopló durante aquellos días e impidió oír las detonaciones, ya por la carencia absoluta de parte que lo anunciara. La autoridad hizo todo lo humanamente posible para recibir noticias de La Junquera y comunicarse con aquella población. Todos sus esfuerzos fueron infructuosos y por la primera vez desde la actual lucha, los portadores de partes han debido retroceder. De todos modos, lo probable era, dada la situación de las fuerzas carlistas, según las noticias que pudieron adquirirse, que su objetivo no era La Junquera, y que el ataque, si se daba, era un medio de atraer las fuerzas de ésta a una emboscada. Figueras temía por las poblaciones de la montaña, más débiles que La Junquera, y mas cercanas a Lladó, donde la facción existía, cuyas poblaciones habian pedido auxilio a esta villa obtando por la resistencia. La autoridad de Figueras procuró alentar a este puñado de valientes que afrontaban un peligro inminente y dispuso que los voluntarios de Orense, reforzasen aquellas débiles guarniciones, saliendo con ella uno de los tenientes de alcalde y un individuo de la Junta de defensa... Y además ¿Sin las gestiones y diligencias del cuerpo municipal, sin los esfuerzos del ciudadano gobernador de la provincia que, como siempre, se multiplicaron en estos casos, hubiera llegado con tanta oportunidad la columna de socorro que determinó la retirada de los carlistas así que la olieron?».

LES CONSEQÜÈNCIES

El rebuig de l'atac carlí no significà, ni molt menys, l'alliberament definitiu de la població ni la desaparició del perill d'un nou cop de mà. La catastròfica situació general del país no permetia aquestes esperances i, malgrat el fracàs jonquerenc, els carlins seguiren movent-se per la major part de les nostres terres –si exceptuem la plaça forta de Figueres– com a casa seva. Papell ens parla d'una nova incursió per les terres jonquerenques el desembre del mateix any: una partida carlina, procedent del Baix Empordà, per Garrigàs, Cistella, Biure i Darnius, passà prop la nostra vila, seguint vers Campmany, Sant Climent i Espolla, fins les muntanyes de Sant Quirc. En tots

aquests llocs exigien el pagament de contribucions i, en cas de negar-s'hi, s'emportaven les autoritats municipals o les persones importants, a les que obligaven a pagar un rescat. D'aquesta incursió en tenim notícies també pel periòdic figuerenc «El Ampurdanés», en lamentar-se de l'estat d'indefensió en que es troba la comarca i de la passivitat dels seus habitants enfront dels carlins:

«Por espacio de tres dias –escriu– han estado los carlistas saqueando con la mayor tranquilidad los pueblos del Ampurdán... Mucho dinero, caballos y monturas se han llevado de ellos, lo que hubiera evitado si quien puede y debe hubiera situado una columnita de unos 500 hombres y 100 caballos a esta villa...».

En canvi, elogia l'actitud d'algunes poblacions, entre elles la nostra vila, tot dient: «... En Cabanas, Cadaqués, Rosas y La Junquera no tuvieron por conveniente ir los carlindas. Sabian que los vecinos de estas poblaciones les tenian preparado un ruidoso recibimiento... [y] se contentaron con pasar de largo»⁽⁵⁴⁾.

La Jonquera no sols es manté en mans del bàndol republicà sinó que, almenys durant un cert temps, pot retornar a la seva vida d'abans. L'impacte del «foc» en la població fou, però, profund; apart les víctimes quedava l'amenaça de la tornada dels carlins. Una prova de la commoció que representà l'esdeveniment bèl·lic pot ésser el detall que no hi ha anotacions d'actes, en el «Libre de Sessions», fins un més després, i quan ho fan és per queixar-se del «lamentable estado de esta población»⁽⁵⁵⁾ i prendre nota de «las continuas alarmas que frecuentemente corren y no causan muy buen efecto»⁽⁵⁶⁾. Després de la dura experiència del 6 d'Octubre no és estrany que les autoritats visquin obsessionades per una sorpresa carlina i prenguin mesures per afrontar-la. Aquesta és la finalitat dels acords presos en la sessió del 17 de novembre per «la corporación del Ayuntamiento y la Junta de defensa»:

«Primero: con el fin de evitar una sorpresa por parte de fuerzas de caballeria se pondrá una cadena en los portales de Francia y de España».

Segundo: que en el momento de alarma se presente la Junta que se nombrará en la Casa Consistorial, la que será compuesta de individuos del Ayuntamiento y Junta de Defensa, en donde estará permanentemente con el fin de dar las disposiciones que las circunstancias requieran.

Tercero: que al momento de alarma se cierren los portales de la fortificación, no permitiendo la salida a ninguna persona, tanto hombres como mujeres... hasta que la Junta... determine lo contrario. No permitiéndose que a una distancia de menos de un quilómetro de los portales ni de las murallas de fortificación se deje ningún carruaje

ni efectos de ninguna clase que pudieran servir para formar parapetos a la facción.

Cuarto: después del toque de silencio, el jefe de día se apoderará de todas las llaves de los portales de la fortificación, las que serán guardadas por el mismo...

Quinto: se tendrá escuchas o confidentes en varios puntos y pueblos de los alrededores de esta villa o en donde se crea conveniente...»⁽⁵⁷⁾.

Seguidament es procedeix al nomenament dels individus que havien de formar la nova Junta, que foren: Martí Quera, alcalde; Jaume Cusí, regidor-síndic, Pere Morató, tinent segon, més dos individus de la Junta de defensa, Francesc Balló i Francesc Heras⁽⁵⁸⁾.

Com a complement d'aquestes mesures s'acorda també fer un inventari de tots els queviures existents a la vila, tant en els establiments del ram com en les cases particulars⁽⁵⁹⁾ i, a fi de millorar la visibilitat dels sentinelles en cas d'atac, netejar els entorns de la població, derruïnt la paret de l'hort del Sr. Armet, espurgant el bosc del mateix, enfront de la Duana, tallant el canyer de Rocalba, aclarint els arbres del prat d'en Laporta i desbrossant el que quedava del jardí del Sr. Bosch⁽⁶⁰⁾. Una bona notícia fou l'aprovació, per part de la Diputació gironina, de la quantitat de 16.838 pessetes i 24 cèntims per a les despeses de fortificació de la vila; malhauradament la mencionada xifra no és suficient i la corporació municipal, almenys per ara, no podrà tornar els diners que abans del «foc» prestà el Sr. Prax per aquella finalitat.

Les forces per a la defensa de La Jonquera segueixen essent escasses com es dedueix del Llibre d'Actes on, en ocasió d'haver abandonat el cos de «Francos Mòviles de Cataluña n.º 10» la guarda del portal Delhom, s'afirma que el motiu és «la poca fuerza que existe para poder ocupar los puntos del radio de la población». Per això, a més de recordar el comandant de la plaça, el Tinent de carabiners, la necessitat de tornar establir el servei de vigilància a la torre Delhom, s'acorda organitzar dues companyies de voluntaris, per a la defensa de la vila i la vigilància del districte, que serien manades respectivament pel conegut lliberal jonquerenc Pau Viñas i pel veí de Campmany Jaume Galiñana.

L'any 1874, liquidada la República pel cop d'estat del general Pavia (3 de gener de 1874) i establert un nou govern militar sota la presidència del general Serrano, és el moment de màxima eufòria del moviment carlí. Els esdeveniments de Madrid no feren més que empitjorar la moral dels federals empordanesos, cada dia més baixa per les males noves rebudes dels pròxims fronts de lluita. Així, a la Garrotxa, Olot capitulava davant els carlins el 16 de març, mentre el

general Nouvilas, governador militar de les terres gironines, sofria una irreparable derrota i era fet presoner a la serra del Toix.

A l'Empordà els carlins seguien movent-se com a terreny conquerit i, excepte Figueres, podien entrar i sortir de la major part de les poblacions sense trobar resistència, com succeí a Castelló d'Empúries o a Cadaqués.

Ja podem imaginar la repercussió d'aquest estat de coses a La Jonquera on el desànim de la gent traspua freqüentment a través de la literatura administrativa dels Llibres d'Actes. El mes de gener, per exemple, dimiteixen els caps de la «Companyia de Tiradors de la Diputació», de guarnició a la nostra vila⁽⁶¹⁾, mentre per altra part ens assabentem de l'abandó en que es troben les víctimes del «foc», que cada dia van a veure l'alcalde per a que els hi lliuri l'import de la subscripció⁽⁶²⁾.

Conseqüències alarmants tingué la desfeta de Nouvilas a la serra del Toix, descoratjadora nova que és coneguda a La Jonquera el 15 de març⁽⁶³⁾ i que impulsa a les autoritats a enviar de seguida uns comissariats al castell de Figueres en recerca de més informació. Mentrestant l'Ajuntament es reuneix en sessió permanent, tot esperant la tornada dels missatgers, i a les dues de la matinada del dia següent, confirmades ja les males noves, és dona coneixement oficial a la població del «resultado de la misión de las personas que habian pasado a Figueras para saber de cierto lo ocurrido a la columna Nouvilas». A aquest fi es llegeix la carta de l'alcalde de Figueres i el resultat fou que «decayeron de tal modo los ánimos de los vecinos de la población que formaban parte de las milicias y de parte de la fuerza armada destacada en esta villa, que muchos obtaron por hacer entrega de las armas en el momento...». L'alcalde i els caps militars poden finalment calmar els ànims, promentent la tramesa d'una altra comissió a Figueres per a que s'entrevisti amb el governador militar, acordant-se que quan tornin es decidirà el que s'ha de fer. De moment es mana que cap home pugui sortir de la població.

La calma, però, és momentània i la gent no tarda en abandonar les armes altra vegada, de tal manera que el comandant militar de la plaça ordena llur recollida per enviar-les al castell de Figueres, «en donde debia pasar la fuerza armada existente en esta población»⁽⁶⁴⁾. Des d'aquest moment la desmoralització és total i la majoria de les persones abandonen La Jonquera, mentre l'Ajuntament, davant el perill d'un altre atac, acorda, el 19 de març, traslladar l'alcaldia, amb tota la documentació, al barri dels Límits, on s'havien desplaçat ja les oficines de la Duana i de Correus.

SEGUEIX L'AMENAÇA CARLINA

A) L'ENTRADA DELS CARLINS A LA JONQUERA. Poc després del trasllat de l'Ajuntament als Límits els carlins entraren a La Jonquera.

Tenim poques notícies del fet tant en la documentació municipal com en les informacions de la premsa i deuria esdevenir a finals del mes de març durant fins a començaments d'abril⁽⁶⁴⁾.

Sabem que els nou vinguts executaren aquelles mesures que solien portar a cap quan ocupaven una població: exigir la contribució, cremar el registre civil –doncs ells sols admetien com a vàlids els llibres parroquials– i derruir les fortificacions, si bé aquesta demolició sols pogué efectuar-se en part, com es comprova posteriorment en retornar l'Ajuntament a la vila⁽⁶⁵⁾. També cremaren, total o parcialment la documentació que no havia pogut ésser traslladada als Límits⁽⁶⁶⁾.

Sobre el primer punt es conserva una notícia indirecta en el solt del periòdic «La Lucha», del 22, abril del mateix any i que diu:

«Se han dado las órdenes oportunas para que la autoridad militar del castillo de Figueras haga que La Junquera entregue 8.000 y pico de pesetas que adeuda al Estado, ya que no hace muchos días pagó, según se dice, la cantidad de 9.000 duros que le exigieron los carlistas. Aplaudidos la medida y solo deseamos que se lleve adelante sin contemplación alguna⁽⁶⁷⁾. Es amarg comprobar com han canviat en la premsa aquells ditiràmics elogis quan la defensa de la població en el «foc» de mig any abans, aprovant ara sense contemplacions el càstig imposat a la nostra vila, perque, indefensa i abandonada, no havia tingut més remei que sosmetre's a les forces enemigues.

B) LA JONQUERA ENTRE LA POR I L'ESPERANÇA. Els carlins estigueren poc temps a La Jonquera, però segueixen dominant en el país durant tot l'any 74, com ho mostren, entre altres fets, l'intent d'atac a Figueres on, a finals de maig arribaren fins l'actual Passeig Nou, o el conegut «foc de Castelló», del novembre del mateix any.

L'evacuació de la vila pels enemics fa renèixer una certa confiança en l'Ajuntament jonquerenc que, el 16 d'abril del mateix any, acorda restablir l'alcaldia a La Jonquera, doncs, com es diu en el Llibre d'Actes, ja «no habia temor se cometiese desmán alguno por los carlistas».

Aquesta creença era, de tota manera, molt optimista si tenim en compte que els carlins segueixen dominant l'Empordà. I en efecte, la precarietat de la situació pot comprovar-se, per exemple, quan el

govern fa una lleva de 125.000 homes, el mes de Juliol, i ho comunica als ajuntaments⁽⁶⁸⁾. Doncs bé, el mes següent l'alcalde anuncia la impossibilitat de complir aquella ordre, degut a haver rebut un ofici de l'administració carlina en el que es mana cessin totes les diligències per a l'allistament dels «quintos», amenaçant amb severes penes en cas de no complir llurs advertències. Tanta eficàcia té l'amenaça carlina –i probablement també el desànim i les poques ganes d'allistar-se dels joves jonquerencs– que mig any després l'Ajuntament encara es veu incapaç de «proceder a las diligencias de la referida quinta... vistas las grandes amenazas de los carlistas de pena de la vida que tienen dadas si se practica diligencia alguna...»⁽⁶⁹⁾.

De fet La Jonquera tot l'any 1874 i part del següent només pot comptar amb les seves pròpies forces i en aquest espai de temps els carlins feren acte de presència a la nostra vila diferents vegades per cobrar les contribucions. Una d'elles, per exemple, poc després de la primera, ja esmentada, té lloc a principis de juny⁽⁷⁰⁾, coincidint més o menys amb el bloqueig de Figueres. Aquests moments els carlins dominen ja tot l'Empordà i controlen el tràfec fronterer⁽⁷¹⁾, de tal manera que les autoritats governamentals acorden el trasllat de la Duana a Figueres, doncs la de La Jonquera es troba en mans faccioses⁽⁷²⁾. També dominen les comunicacions⁽⁷³⁾ i el subministre d'abasteixements, com ho mostra la següent notícia: a La Jonquera, diu, «han tomado la costumbre de apoderarse de todo cuanto los payeses conducen a la población poniendo en grave aprieto a la misma»⁽⁷⁴⁾.

Que les coses van malament ho demostra també l'ordre promulgada pel Ministeri de la Guerra, en la qual es mana que la premsa no publiqui altres notícies dels esdeveniments bèl·lics que «las que se insertarán oficialmente en la Gaceta de Madrid», quedant prohibides, per tant, les comunicacions enviades pels corresponsals que els periòdics solien tenir a diferents pobles i que, a vegades amb curiosos i pintorescos detalls, fins aquest moment ens havien ajudat a reconstruir els fets. Des d'ara, doncs, els periòdics deixaven d'ésser una font de primera fila⁽⁷⁵⁾.

Encara el Maig de 1875, concretament de la matinada del 28 d'aquell mes, s'esdevé l'episodi, que descriu Bosch de la Trinxeria en un dels seus llibres, d'una de les entrades a conseqüència de la qual se l'emporten a ell, a l'alcalde i a un altre propietari com hostatges, cap a Mieres centre de l'administració comarcal carlina⁽⁷⁶⁾.

Te raó doncs l'Ajuntament quan, en la qüestió de les quintes, afirma que portarà a cap les diligències d'allistament «tan pronto se presente en esta alguna fuerza del gobierno». Aquesta condició no comença a donar-se fins el mes següent, en que ja es parla, en el

Llibre de Sessions, de la remesa «de una fuerza del Gobierno, al objeto de fortificar», encara que el complet alliberament de La Jonquera de l'amenaça carlina no es produeix fins el Juliol, amb l'arribada de la columna del general D. José Arrando, que els dies 6 i 7 no solament trenca el setge posat a la població per nombroses forces del Pretendent, sinó que les dispersa i allunya, sembla ja de manera definitiva, de les terres empordaneses. Heus ací com el periòdic gironí «La Lucha» dóna compte de l'acció militar: «Las facciones de Savalls, Miret i Socas, reunidas en Llers, emprendieron a la una de la tarde de anteayer el camino de La Junquera, con el propósito de atacar a la columna del Ampurdán, fuerte de unos 1.500 hombres, que se halla protegiendo las obras de fortificación de dicho pueblo. Sobre las seis de la tarde se hallaban dichas facciones frente a La Junquera, y de siete a ocho, tres batallones al mando de Socas, dieron principio al ataque, siendo recibidos por los defensores, que ya estaban sobre aviso, con mucha decisión y enteresa».

El fuego duró hasta las tres de la madrugada, hora en que salía de Figueras la brigada del general Arrando que, conociendo los movimientos de dichas facciones, se dirigia a marchas forzadas a encontrarlas.

Las fuerzas carlistas se componian de nueve batallones y tres piezas. Savalls, con cinco batallones permaneció toda la noche en Lladó. Según un oficial carlista escapado de la facción en Llers y presentado ayer a indulto al Gobernador militar de Gerona, las facciones juntas sumarian unos 4.000 hombres.

El haberse retirado los carlistas de La Junquera a la referida hora de las tres de la madrugada se atribuye a que recibieron aviso de que salía a su encuentro la columna del general Arrando, quien no obstante los alcanzó a las seis y media ocupando importantes posiciones por la parte de Terradas y rompiendo sobre ellos un vigoroso fuego, especialmente de cañón».

Aquesta notícia es completava amb el següent «parte» telegràfic del general victoriós:

«Perthus, 7 de julio (6,40 noche). El general Arrando al capitán General de Cataluña. He batido a Savalls, que mandava nueve batallones y tres piezas, habiéndoles tomado sus importantes posiciones que han defendido con tenacidad. El fuego ha durado cinco horas y ha cogido una extensión de 7 kilómetros. Ha habido bajas por una y otra parte. La columna del Ampurdán y La Junquera se han salvado. Junquera, 7 de Julio. Arrando⁽⁷⁷⁾.

L'ACABAMENT DE LA GUERRA

Amb l'arribada de la columna Arrando, a primers de Juliol de 1875, pot donar-se com a finalitzada l'etapa del perill carlí. D'ara endavant els jonquerencs podran dormir tranquils quant a l'amenaça facciosa, però han de fer front a nous problemes derivats de la presència d'una nombrosa força militar. Que la mencionada columna estava formada per un nodrit contingent armat ho mostra el fet de la proliferació espontània de «varias tiendas... la mayor parte de ellas sus dueños forasteros... en las que se venden bebidas»⁽⁷⁸⁾.

El primer d'aquells problemes era el de l'allotjament de la tropa que, en principi, es reparteix entre les cases dels veïns i l'edifici anomenat «La Fàbrica», «situado en la plaza pública»⁽⁷⁹⁾. Més endavant s'arriba inclús a fer servir com a caserna el mateix local de l'Ajuntament⁽⁸⁰⁾, que els soldats ocupen durant tres mesos i al que deixen en abandonar-lo, «sucio y rotos los vidrios y armarios..»⁽⁸¹⁾.

La plaga dels allotjaments es perllonga fins força després de l'acabament de la guerra i dóna lloc a que l'Ajuntament pensi en l'edificació d'una caserna, si bé amb l'ajuda pecuniària dels pobles veïns⁽⁸²⁾. Una altra conseqüència de la presència de la tropa és el pillatge pels boscos, camps i horts fins i tot, a vegades, amb maltractes als propietaris quan aquests protesten o s'oposen a ésser robats⁽⁸³⁾.

Des de l'arribada de la columna, i aquest és l'esdeveniment essencial, la guerra s'allunya pels jonquerencs, mentre, per altra part, la situació política i militar evoluciona favorablement pel govern de Madrid i en contra dels carlins. A finals de 1875 té lloc el cop d'estat del general Martínez Campos (29 de desembre) i, poc després, la restauració de la monarquia borbònica en la persona d'Alfons XII, successos que representen el cop definitiu per al Pretendent, el qual, en efecte, abandona la lluita armada i es retira a França a finals de febrer de 1876.

La notícia oficial de l'acabament de la guerra ateny La Jonquera el 5 de març del mateix any, amb una comunicació a l'Ajuntament tramesa pel Subgovernador del partit, encarregant... «solemnice tan buena noticia con tres dias de fiestas públicas, con colgaduras, iluminación en señal de regocijo y en celebración de la paz tan deseada...». L'Ajuntament acorda fer una crida per anunciar-ho als veïns i senyala com a dies festius l'11, el 12 i el 13 del mateix mes, al mateix temps que disposa del fons municipal la quantitat de 200 pessetes per a «sufragar los gastos de las mismas». Més endavant, el dia 15 de Maig, s'acorda «tributar un testimonio de gratitud y respeto al Excelentísimo Sr. General D. José Arrando, por las altas dotes de patriotismo y bravura que le han distinguido en la pacificación de

FRANÇA

Torre
(sector francès)

ESPANYA

Fita divisòria

Còrrec divisori

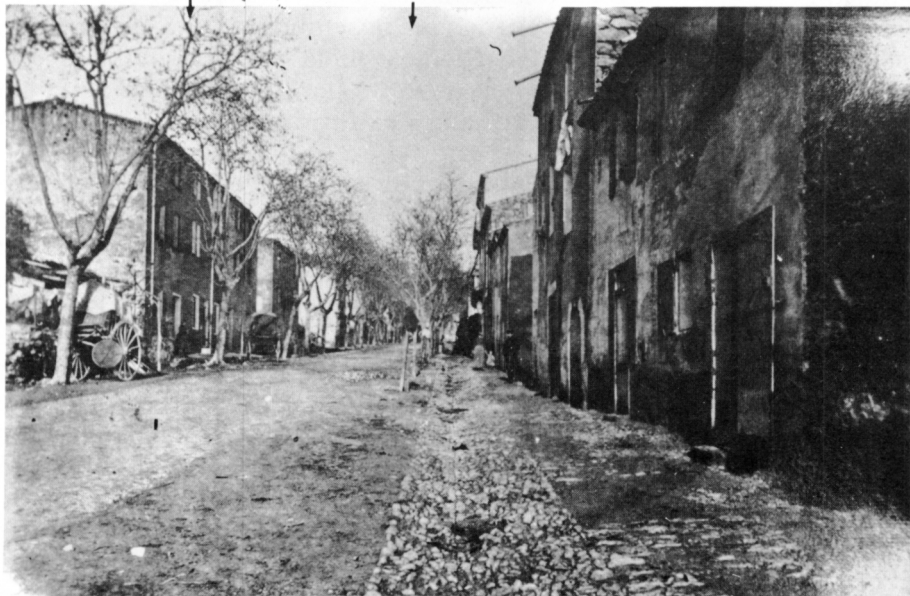
Casa d'En Coberta
(després col·legi de monges)

Can Tarines

Societat
«Unió Jonquerena»

CARRER
MAJOR

Can Solé

Cataluña y en obsequio a los eminentes servicios que prestó a esta población, máxime en los días seis y siete de julio último, que siendo circunvalada por numerosas fuerzas carlistas de todas armas, voló de lejos con la columna de su digno mando en su auxilio...»⁽⁸⁴⁾.

L'ENDERROCAMENT DE LES FORTIFICACIONS

Una de les més serioses i constants preocupacions dels jonquerencs durant la guerra civil fou la de convertir la seva vila en un recinte fortificat a cobert dels atacs carlins. I, en efecte, gairebé ho assoliren sobre tot per l'esforç posat pel poble i les autoritats. Hem vist el traçat de l'esmentat recinte, seguint el perímetre urbà, així com les defenses avançades del barri murallat del Llatzaret i les torres de guaita de Carabanxel i del Serrat.

El primer esmotxament de la fortificació tingué lloc durant la mateixa guerra, quan la primera entrada dels carlins, entre finals de març i principis d'abril de 1874. Les destruccions causades pels facciosos sembla que serien considerables i, en algunes zones probablement irreparables, doncs l'Ajuntament, el mes de maig següent, dóna permís als propietaris dels terrenys on encara en resten trossos intactes per a utilitzar-los segons llurs conveniències, això si, pagant a l'Ajuntament una determinada quantitat en proporció a la llargada de la muralla apropiada^(84b). El recinte fortificat romandria doncs en situació precària fins el darrer intent de reconstrucció portat a cap el juny de 1875, ja al final de la lluita, reconstrucció la importància de la qual desconeixem.

Acabada la guerra les fortificacions no sols havien deixat de complir llur comesa, sinó que apareixien com una nosa inútil i un obstacle a l'expansió urbana; per això no tardaria la seva definitiva demolició.

Les primeres notícies que en tenim són del maig de 1877 i fan referència als murs del pont⁽⁸⁵⁾. una mica més tard s'aprova la demolició del tambor que existia enfront de la porta principal de la duana⁽⁸⁶⁾ i ja a finals d'any s'acorda nomenar una comissió de l'Ajuntament per a que passi per tots els punts on encara queden parets fortificades i demanar als veïns si els interessa adquirir-les en propietat o, en cas contrari, seran enderrocades i llurs pedres utilitzades per a la construcció de les escoles⁽⁸⁷⁾. L'any següent s'autoritza l'enderroc del portal de França i la fortificació anexe, les pedres de les quals serviran per l'edificació de l'escola i de la paret del Joc de la Pilota, mentre que hem d'arribar a l'any 1883 per a que desapareixi el portal d'Espanya i el seu tambor⁽⁸⁸⁾.

Com en tantes altres poblacions mitjanes, de creixement lent, l'abatiment de les restes defensives és un procés que dura molts anys, afectant primer, com és natural, aquells dispositius que representen autèntics obstacles a la circulació, com les portes i els tambors veïns. Les altres porcions duren més temps, de tal manera que una part d'elles encara resta en peu, sinó intacte si suficient per a identificar-lo amb facilitat, com succeeix amb la paret del carrer de Migdia i la torre del carrer del Forn del Vidre.

LA COMMEMORACIÓ DEL 6 D'OCTUBRE

La darrera guerra carlina deixà una forta empremta als jonquerencs, sobre tot l'episodi de la defensa de la població el 6 d'octubre de 1873. D'ací la persistència del record i el desig d'estimular-lo mitjançant les corresponents commemoracions.

El primer any de la pau, els tres dies de festa celebrats per l'acabament de la lluita semblen suficients per dita commemoració i hem d'arribar a l'any següent, el 1877, per a que comenci a pensar-se en rememorar la diada del 6 d'Octubre. Com acte previ, l'Ajuntament, en sessió del 15 de setembre anterior acorda oferir al general Arrando una medalla on haurà de constar la següent inscripció: una cara, «Los Junquerenses a su libertador en 6 y 7 de julio de 1875» i a l'altre, les inicials J.A.⁽⁸⁹⁾. Poc després, a finals del mateix mes, els edils jonquerencs es creuen en el deure de tributar també un record a les víctimes del «foc» de 1873: «cuatro años han transcurrido –alleguésin que se haya celebrado función alguna en recuerdo de las víctimas de esta población que resultaron muertas en este ataque...». Per això s'acorda celebrar a l'església parroquial, el matí del dia del «foc», «un oficio de responso, terminado el cual el Ayuntamiento, precedido del Cabildo parroquial, irá al Cementerio de esta población para hacer los honores propios del acto»⁽⁹⁰⁾. Així començà doncs, la primera commemoració del 6 d'Octubre, quatre anys després de l'atac carlí, i des de llavors, durant una llarga tongada, esdevingué una festa molt popular a La Jonquera, sufragada per subscripció pública i amb un programa d'actes cívico-religiosos i festius on, a part la missa pels difunts, no manquen les corresponents audicions de sardanes i sessions de ball⁽⁹¹⁾. En els actes s'inviten, almenys durant els primers anys, al Subgovernador, als alcaldes veïns, a tots els familiars dels ferits i morts i als principals caps de la defensa, com l'arquitecte-fortificador Sr. Sureda, el tinent de carabiners Francisco Salafranca i a D. Joan Fàbrega, cap dels voluntaris de la Diputació⁽⁹²⁾.

Més endavant, l'any 1880, s'acordarà erigir un monument a les víctimes del «foc» i a aquest fi es porta a cap una subscripció –sistema que com anem veient gaudia de molta requesta– que arribà a incloure 306 noms i que sumà la quantitat de 855 pessetes. No sabem que fou del monument ni de la suma recaptada, però suposem que el primer, almenys de moment, no es portà a efecte, puix que l'any 1903 es torna a llançar la suggerència d'un monument als morts del 6 d'Octubre.

NOTES

- (1) Xifres que dona Madoz, P.: «Diccionario geográfico-esdadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar». Madrid, 1847.
- (2) Cens de 1857.
- (3) Medir, R.: «Historia del gremio corchero». Madrid, 1953.
- (4) Segons el cens de 1877.
- (5) Llançà compta amb 2.216 habitants, Cadaqués amb 2.361, Roses amb 3.219, Castelló d'Empúries amb 2.865 i L'Escala amb 2.607. (Cens de 1877).
- (6) Vegis treballs dels mateixos autors: «Portbou i La Jonquera: estudi comparatiu de geografia urbana».
- (7) Ajuntament de La Jonquera. Arxiu: «Libro de Actas» a. 1873.
- (8) «Riqueza urbana. Relación de todos los propietarios, etc...». Arxiu Municipal de La Jonquera. No porta data, però la situem entre 1870 i 1880.
- (9) Arxiu Mun. de La Jonquera: «Libro de Sesiones» 3 octubre 1869.
- (10) Papell, A.: «L'empordà a la guerra carlina». Figueres, 1931, pág. 242.
- (11) Arx. Mun. de La Jonquera: «Libro de Sesiones», 9 octubre 1869.
- (12) L'alcalde és Pere Cardoner i els consellers: Benvingut Rivas, Narcís Budó, Francisco Soler, Francisco Riera, Joan Barneda i Esteve Tarinas. Dura del 15 d'octubre de 1869 a l'11 de gener de 1870.
- (13) Papell, A.: op. cit. pág. 253.
- (14) Id. id: op. cit. págs. 250-251.
- (15) Id. id.: op. cit.
- (16) Arx. Municipal de La Jonquera: «Libro de Sesiones», 8 gener de 1873.
- (17) Id. id. id. id.: Id. id. 8 gener 1873. La Junta es compon de següents individus: Anastassi Andrés, Manuel Maldonado, Pere Roig, Pere Armet, Francisco Heras, Joaquim Armet de Carles i Jaume Pagès; com a suplents hi ha Martí Espigulé, Narcís Carreras i Pau Viñas.
- (18) Id. id. id. id.: Id. id. gener 1873. Aquest repartiment comprèn una llista amb 259 noms de contribuents per riquesa imponible; una altra relació de 33 contribuents forasters pel mateix concepte; 23 «empleados de Aduanas y Correos» i 74 comerciants i industrials.
- (19) Id. id. id. id.: Id. id., 28 febrer 1873.
- (20) Id. id. id. id.: Id. id., 21 gener 1873.
- (21) Id. id. id. id.: Id. id., 24 gener 1873.
- (22) Id. id. id. id.: Id. id., 20 abril 1873: «Se acuerda que deberán cumplir con el servicio de retén todos los empleados de Aduanas, Correos y el Cura párroco y vicario de esta villa, cuando les toque por turno».
- (23) Id. id. id. id.: Id. id., 16 maig de 1873: L'alcalde «ha manifestado que de los 14 hombres que debían estar de servicio en la noche del día de ayer solo se presentaron seis... Para cortar los disgustos que podrían derivarse de semejante insubordinación, se ha acordado que todos los individuos... se presenten mañana a las 8 de la noche en la Casa Consistorial... para oír sus descargos y absolverlos si se muestran arrepentidos y del contrario castigarlos cual se merecen...».
- (24) Id. id. id. id.: Id. id., 20 abril 1873. Els sis caps de secció nomenats són, per part de l'Ajuntament, el Tinent d'alcalde Pere Ribera i En Martí Ribera; per la Junta d'armament Pere Roig i Anastassi Andrés i pel Comitè Republicà, Pere Armet i Rafael Malagraba.
- (25) Id. id. id. id.: Id. id., 20 maig 1873.
- (26) Id. id. id. id.: Id. id., 20 maig 1873. «... por carecer casi por completo de ellas y ser de mucha necesidad su envío pues que en un caso dado seria nula la resistencia que podria oponerse por dicha falta de munición».

- (27) Id. id. id. id.: Id. id., 30 juny 1873. En modificar els «retens» de diversos llocs del recinte fortificat es diu: «cuya resolución se pondrá en conocimiento del Gobernador del castillo de Figueras».
- (28) Del periòdic «La Lucha» de Girona:
 «Figueras 23 abril 1873.– Querido amigo: anteayer a las 10 y media de la mañana entraron los carlistas en Massanet, mandados por Barrancot y en número de 400 de infantería y 63 de caballería, habiendo permanecido en dicha villa unas 30 horas, puesto que marcharon a Darnius a las 4 de la tarde de ayer, después de haber cobrado dos trimestres, o sea, 1.200 duros, haber quemado los portales y todas las obras de fortificación destruidas, incluso las torres que se habían edificado en la guerra civil de los siete años. La casa del Sr. Roger fue registrada de arriba a bajo, de una manera escrupulosa, llevándose algunas balas y pistones que encontraron, respetando todo lo demás; y en obsequio a la verdad debo decir que Barrancot guardó bastante consideración a la esposa de Roger y a otra señora que se hallaba en la casa.
 Los voluntarios desarmados huyendo a Darnius, han pasado esta mañana por debajo de Pont de Molins, siguiendo las cercanías de Cabanas, Vilabertran y Vilasacra con dirección a san Miguel y Torroella de Fluviá... El Corresponsal».
- (29) Del periòdic «La Lucha».
 «Castelló 23 de abril 1873». El corresponsal dóna compte d'haver-los vist «esta mañana a una hora escasa de la presente». Segueix explicant que «...los voluntarios de Rosas y los pocos que de esta villa marcharon, han cambiado algunos tiros con la caballería carlista, desde el punto en que aquellos se hallaban colocados» (el Pont de Campmany).
- (30) Del periòdic «La Lucha».
 Terradas 28 abril 1873...» pues el otro día se bajaron al Ampurdán en medio del toque general de Somatén y estando todos los republicanos del Ampurdán sobre las armas, atravesaron el llano pasando a Vilabertran y a Vilatenim, un cuarto de hora de Figueras, y se fueron a pernoctar a Camallera, el miércoles último por la noche...».
- (31) Periòdic «La Lucha».
- (32) Arx. Mun. de La Jonquera: «Libro de Sesiones» 22 juliol 1873: Els comissionats per anar a Girona són Victorià Prax i Francesc Balló.
- (33) Id. id. id. id.: Id. id., setembre 1873.
- (34) Id. id. id. id.: Id. id., 24 setembre 1873: els set vocals nomenats són: Joan Lloch, Pau Viñas, Carles Juanola, Francesc Balló, Pere Cardoner, Francesc Heras i Victorià Prax.
- (35) Al mateix temps s'adverteix que el proper diumenge es votaran els caps de cada companyia, que són: un capità, dos tinents i dos subtinents. Id. id. id. id.: Id. id., 24 setembre 1873.
- (36) Id. id. id. id.: Id. id., 21 setembre 1873. Seran considerats «conspiradores y fomentadores de la insurrección todos los que propalan noticias falsas o alarmantes».
- (37) Id. id. id. id.: Id. id., 1 gener 1874.
- (38) Id. id. id. id.: Id. id., 26 febrer 1874. «...hacerle presente los perjuicios que origina con lo que ha dispuesto del cierre del portal de la calle del Vidrio, en la hora que ha dispuesto...» Encara avui queda una torre al final de l'esmentat carrer.
- (39) Id. id. id. id.: Id. id., 27 gener 1874. S'afirma que el barri de «Carabanchel se encuentra fuera de la linea de fortificación».
- (40) Id. id. id. id.: Id. id., 30 setembre 1877.
- (41) No queda clar si només n'hi havia una i si a més n'hi havia una altra en formació.
- (42) Papell, A.: op. cit. pàg. 287.

- (43) Segons el comunicat tramès pel Governador civil de la província, Joan Matas, a la Diputació, les forces constaven de 1.200 infants, 200 cavalls i 3 peces d'artilleria; segons el «parte» del Comandant militar de La Jonquera, dirigit al Capità General, serien 1.000 infants, 200 cavalls i 2 peces d'artilleria.

- (44) Entre ells un carabiner, dos tiradors de la Diputació, dos «nacionals» de la vila i una dona.

Segons el periòdic gironí «La Lucha» (9 oct. 1873), «murió el cabecilla Cortázar, cuñado de Savalls, teniendo además los facciosos cinco muertos y treinta y un heridos. Las pérdidas de los leales consisten en siete muertos, entre éstos un carabinero y un oficial de la compañía de «Tiradores de la Diputación» que hay de guarnición en aquel punto.

En el «Libre de defuncions» de la parròquia de La Jonquera es troben anotades les víctimes del «foc» de la següent manera:

«Ignacio Batlle y Raynal, de unos cuarenta años, que fue herido de bala el día antes, natural de Mataró, marido de Concepción Galí, hijo de los concortes Jaime, de Reus, y Maria, de San Lorenzo de la Muga. Dejó tres hijos llamados Enrique, Pedro y Baldomero.

Jaime Rius y Cardoner, de edad cincuenta años, natural de la misma, que falleció el día antes, herido de bala, marido de Antonia Daunés, hijo de los consortes Martín, de ésta, y Maria, de Espolla. Dejó dos hijos llamados Baudilio y Magdalena. Hizo testamento.

Agustín Sanz Herrero, carabinero, de edad unos cuarenta y siete años, natural de Aldealengua, Segovia, que falleció el día antes herido de bala, marido de Ana Tubert, hijo de los consortes de Aldealengua, Pablo y Maria. Deja dos hijos.

Gabriel Agustín Torrent, de ésta, de treinta y siete años, natural de Mieras, marido de Catalina Pagés, que falleció el mismo día, herido de bala, hijo de los consortes de Mieras, Narciso y Rosa. Dejó una hija.

Margarita Payret, de edad treinta y nueve años, natural de Espolla que falleció el día antes, herida de bala, esposa de Andrés Batlle. deja cuatro hijos.

Esteban Dorca, de unos cincuenta años, natural de Ridaura, que falleció el día antes, herido de bala».

- (45) Cortázar era tinent coronel d'artilleria i, mentre dirigia les operacions de les peces carlines contra la casa del propietari jonquerenc Bosch de la Trinxeria, en inclinar-se per rectificar el tir, una bala l'hi travessà el cap. (vegis Papell, A. op. cit. pàg. 288).

- (46) Heus ací la notícia del «Foc» a través de dues fonts coetànies: a) una la que dóna el periòdic «La Lucha», de Girona, de l'11 d'octubre de 1873; b) l'altre, el «parte» enviat pel comandant militar de la plaça al Capità General. La primera diu així:

«La Junquera.- La villa de La Junquera, el día 6 de octubre de 1873 ha dado una prueba la mas convincente de ser un baluarte inexpugnable de la libertad... Cuando estábamos menos intranquilos y confiábamos que nuestras murallas, construidas con rapidez, bastarian para demostrar a los carcundas que velábamos por nuestras familias y nuestros bienes vino a darnos a comprender que sus amenazas se llevaban a cabo, el parte terminante que nos mandó Saballs a las 9 de la mañana intimándonos la rendición en el término de 30 minutos o entregar la población al incendio ¿Hay necesidad de hacer constar la contestación de los junquerenses? Inútil es, puesto que a las 10 se rompió el fuego por los carlistas el que fue contestado con entusiasmo por nuestra parte, pero con la sola diferencia que ellos avanzaban acompañados de espantosa gritería, contrastando notablemente con nuestro continuo y expresivo silencio. Atacaron con ímpetu por los cuatro lados de la población, posesionándose enseguida de varias casas, situadas con mucha ventaja para ellos, pues dominaban un poco nuestras calles, por cuya razón hemos experimentado algunas bajas más de las que hubiéramos

tenido. Es por demás el decir que su primer ataque fue vigorosamente rechazado y muy a tiempo, pues llegaron a situarse hasta cuarenta o cincuenta metros de nuestras aspilleras. Durante la tarde del mismo día estuvimos cruzando nuestros fuegos con bastante intensidad y rechazando algunos otros ataques que intentaron por distintos puntos. De un momento a otro esperábamos refuerzos de Figueras pero inutilmente, lo cual parece imposible que haya sido por ignorar nuestra situación nunca deplorable pero si comprometida por la razón de que la facción se extendía hasta cerca de aquella populosa villa. Durante la noche se tomaron las precauciones necesarias para evitar una sorpresa y esperábamos otro ataque al amanecer. A las 10 de la noche abandonaron los carlistas nuestros contornos, a causa, sin duda, de la proximidad de las columnas que a estas horas les irán a los alcances.

Tenemos que lamentar por nuestra parte seis muertos y diez heridos y contusos. También murió un francés residente en el Porthus, que al anochecer venía por la carretera a defender la población, cayendo mortalmente herido a unos pocos pasos de nuestras puertas. Ignoramos las pérdidas de los carlistas...pero creemos serán muchas. Uno de nuestros tiros ha dado buena cuenta del cabecilla Cortaza, cuñado de Saballs, que dirigía el ataque, cuyo cadáver enterraron en nuestro cementerio y luego hemos identificado. Esta pérdida no dudamos desalentó mucho a las «invictas huestes», quienes vengaron «honrosamente» por mano del hijo del generalísimo Saballs, asesinando a un pobre montañés, vecino de Agullana, que se encontraba trabajando en el campo, por la sola razón de ser republicano...

Tanto los paisanos como el puñado de carabineros al mando de los cuales hay el valiente y entendido teniente D. Francisco Salafranca, como también los empleados de Aduanas y Correos, todos sin excepción, demostraron en momentos tan aciagos, un ardiente patriotismo y decisión la mas completa. Hasta hubo mugeres que se resistieron a salir de la población, prefiriendo ayudar en lo posible, como así lo hicieron, recorriendo los puntos, animándonos y llevándonos municiones y comida. Desgraciadamente tuvimos que lamentar la muerte de una de ellas cuando acababa de cumplir tan santa misión.

Creemos que Saballs ha recibido una lección en La Junquera, población que creía hacer suya con solo los gritos de sus aguerridos asesinos y cobardes súbditos, compañeros de sus infames atentados. Con orgullo podemos levantar la cabeza, pues nos hemos defendido y hemos aguantado el fuego durante diez horas sin el auxilio de nadie.

La Junquera, población eminentemente liberal, solo desea el auxilio del Gobierno, para cualquier ocasión que se le pueda ofrecer, segura de demostrar, como el seis de Octubre, que alberga en su seno un puñado de valientes que solo aspiran a conquistar el glorioso título de defensores de la libertad.

Un liberal de La Junquera».

El «parte» del Comandant militar de La Jonquera, s'expressa de la següent manera:

«A las nueve y media de la mañana del día de ayer recibí una comunicación del cabecilla carlista Savalls, en la que me intimaba la rendición dentro del término de 30 minutos, y de no hacerlo seria pasada toda la fuerza por las armas e incendiada la población, y le contesté que solo lo haria en el sensible caso de gastar el último cartucho. Acto seguido procedí a dar colocación a toda la fuerza; carabineros, tiradores de la Diputación y voluntarios de esta villa. A las diez principió el ataque por diferentes puntos, protegido por algunos disparos de cañón, siendo en todos ellos rechazado con energía y decisión. Según datos adquiridos por un carlista presentado con armamento y municiones, la fuerza del enemigo se componia de 1.000 hombres de infantería, 200 caballos y dos piezas de artillería. El ataque duró hasta las siete de la noche, y durante la jornada se han tenido que lamentar la

muerte de un carabinero, la esposa de otro, un jefe de los tiradores de la Diputación, un voluntario de la misma y dos voluntarios de esta villa; tres heridos graves, un carabinero leve y siete contusos por todas armas. Las del enemigo consisten en tres muertos vistos, según reconocimiento practicado y varios heridos, según afirman los partes que se reciben de diferentes conductos, contándose entre los muertos el titulado coronel Cortázar, hermano político de Savalls; en dicho reconocimiento se ha encontrado también un arma de fuego. Durante el vigoroso ataque he recorrido sin cesar todos los puntos fortificados: ha reinado en ellos el mayor espíritu militar. La fuerza enemiga se retiró después de una tenaz resistencia, a las siete de la noche, pernoctando en el pueblo de Agullana, y ha salido a las seis de esta mañana en dirección a Labajol, y temiendo yo ser nuevamente atacado, por precaución, continuo ocupando las mismas posiciones. Todo el ilustre Ayuntamiento y la Junta de armamento y defensa que al efecto se había constituido, han secundado y me han auxiliado en cuantas operaciones he tenido que practicar. He de hacer igualmente mención del señor arquitecto de esta provincia, D. Martín Sureda, que dirigiendo los trabajos de fortificación que se llevan a cabo, se encuentra en ésta, el cual se ha encontrado constantemente en los sitios de mayor peligro. Acaba de asegurármeme que el cabecilla Savalls manifestó en Agullana que no esperaba encontrar una resistencia tan enérgica, y según partes verbales recibidos y por escritos de los ayuntamientos de la comarca, que para vengar la muerte de su cuñado volverá y reducirá a cenizas la población de La Junquera. Se me asegura que han tenido los carlistas un considerable número de dispersos, y que han entrado en Francia unos 200 hombres. Finalmente, sin faltar a la mas estricta justicia, réstame solo manifestar a V.E. que tanto la fuerza de carabineros a mis órdenes, los jefes y tiradores de la Diputación provincial y los voluntarios de esta villa, como los demás vecinos de la misma, presentes en ella, sin distinción de clases, categorías ni sexos, han rivalizado en valor, y hasta me atrevo a decir, en temeridad». De «Narración militar de la Guerra Carlista de 1869 a 1876» pel «Cuerpo de Estado Mayor del Ejército», publicat pel «Depósito de Guerra. Madrid 1883-1889», 14 vols. Tom X, pàg. 22-29 i 360-361.

Segueix dient: «Preguntado el cónsul de España en Perpinán si habian sido internados los 200 carlistas a que se refiere el anterior parte, manifestó que unicamente pasaron la frontera 12 individuos y que nuevamente se habian incorporado a la facción».

- (47) «Boletín Oficial de la Provincia de Gerona» (divendres, 17 octubre 1873) pàg. 4 circular nº 267. Registre 1213.
- (48) Bibl. «Fages de Climent»; periòdic «El Ampurdanés», 15 octubre de 1873.
- (49) Id. id. id.: Id. id., 16 octubre 1873.
- (50) Bibl. «Fages de Climent», Figueres; «El Ampurdanés», 5 octubre 1873. La Jonquera hi contribueix en dos epígrafs: Músics de La Jonquera, 70 ptes.; La Jonquera, 180 ptes. Altres poblacions que col·laboren són: Agullana (200 ptes.), Castelló d'Empúries (555), Roses (495) i Figueres (4.164).
- (51) Id. id. id. id.; 16 oct. 1873.
- (52) Id. id. id. id.; 9 nov. 1873.
- (53) De fet és el corresponsal de Terrades, «liberal de nacimiento», com es defineix ell mateix, i adversari dels republicans federals, el que es queixa de la manca d'ajuda a la nostra vila per parts dels figuerencs. Diu així:
«Terradas, 20 octubre 1873
Referente a haber podido dar auxilio a La Junquera el dia que los carlistas atacaban aquella liberal villa, yo no diré que a Figueras llegaron los partes de La Junquera, pero si que diré que la voz que corria general en Figueras era que atacaban a La Junquera y que a una hora de la villa habia una avanzada carlista

que la componían dos de caballería y cuatro de infantería, la que solo 25 hombres podían haber copado. Además, yo creo que, por pocos que hubieran salido de Figueras, entre de Garriguella, Espolla, Mollet, San Clemente, Cantallops y Capmany había mas de 300 hombres dispuestos para correr en auxilio de los liberales de La Junquera, y que podía ser la completa derrota de los carlistas...; pues todo el mundo considera que podían haber salido tres o cuatro cientos hombres de Figueras, quedando por eso mas de 600 hombres armados para guardar la villa, la batería de artillería con sus piezas, sin contar con el castillo; pero veo que en Figueras, cuando mas aumentan las fortificaciones mas aumenta la preocupación por un lado y las contribuciones de guerra por otro y sobre todo contra los liberales». (Periòdic «La Lucha», de Girona, 23 octubre, 1873).

- (54) Bibli. Fages de Climent, Figueres: «El Ampurdanés», 14 desembre 1873.
- (55) Arx. Mun. de La Jonquera: «Libro de Sesiones» 9 noviembre 1873.
- (56) Id. id. id.: Id. id., 13 novembre 1873.
- (57) Id. id. id.: Id. id., 17 novembre 1873.
- (58) Id. id. id.: Id. id., 17 novembre 1873.
- (59) Id. id. id.: Id. id., 20 novembre 1873.
- (60) Id. id. id.: Id. id., 27 novembre 1873.
- (61) Id. id. id.: Id. id., 13 gener 1874.
- (62) Id. id. id.: Id. id., 18 gener 1874. L'alcalde s'excusa dient que «la inscripción hecha en los establecimientos públicos no ha dado muy buen resultado».
- (63) Recordi's que el dia següent, 16, capitula Olot.
- (64) Ajuntament de La Jonquera: Arx. Municipal: «Libro de Sesiones», 17 març 1874.
- (64 b) Id. id. id. id.: Id. id., 28 abril 1877.
- (65) Id. id. id. id.: Id. id., 28 maig 1874. S'examinen «las puertas de la fortificación que habían quedado intactas de la demolición hecha por los carlistas».
- (66) Id. id. id. id.: Id. id., 28 abril 1877. Parla de documents que «fueron rasgados y quemados por los carlistas cuando penetraron en esta población en marzo de 1874».
- (67) Periòdic «La Lucha», 22 abril, 1874, pàg. 2.
- (68) Ajunt. de La Jonquera, arx. Mun.: «Libro de Sesiones», 23 juliol 1874.
- (69) Id. id. id. id.: Id. id. id. id., 30 maig 1875.
- (70) «La Lucha», 12 juny 1874: «Ayer mañana se preparaban a salir de La Junquera, en cuya población entraron el dia anterior, unos doscientos carlistas de infantería y treinta de caballería».
- (71) «La Lucha», 14 juny 1874: «...El dia once, al entrar los coches franceses procedentes de la nación vecina en territorio Español, un viajero que en uno de ellos venia, pagó a los aduaneros carlistas los derechos que le exigieron por la introducción de dos cestos de peras, librándosele el recibo; al llegar los coches a La Junquera, los facciosos que allí estaban, haciendo caso omiso del recibo, arrancaron las tapas de las cestas...».
- Aquest domini facció a la Duanera és nota en la notable disminució dels intercanvis per les fronteres, sobre tot les pirinenques, en mans dels carlins, la major part d'elles, doncs, tant Irun com la Seu d'Urgell, Puigcerdà i La Jonquera, es troben o bé en poder dels carlins o bloquejades. Així «La Lucha» ens dona la següent referència: «En el mes de agosto último se han exportado de España para el extranjero por las Aduanas, articulos cuyo valor asciende a 94 millones de reales; en igual mes del año anterior 148 millones, por lo que resulta una diferencia de menos en este año de 54 millones...».
- (72) «La Lucha», 31 gener 1875: «...dicha aduana [de la Junquera] hace tiempo ha sido trasladada a Figueras, a causa de las circunstancias...»
- Id., 21 febrer 1875: «sabemos... que el aduanero de La Junquera, nombrado por

- Savalls, natural de dicho pueblo, se fugó a Francia, llevándose en su poder los fondos que allí había... cuya suma asciende a 3.750 pesetas.
- (73) «La Lucha», 24 Juny 1874: «Los facciosos se apoderaron anteayer de la correspondencia procedente de Figueras y la Jonquera...»
Id. 26 juny 1874: «El bloqueo que han establecido los carlistas en la villa de Figueras, impide estos dias la circulación de toda correspondencia...».
Id. 19 juliol 1874: «Son ya varios los correos de Francia qua faltan».
- (74) «La Lucha», 6 gener 1875.
- (75) «La Lucha», 2 desembre 1874. De fet la manca de notícies ja ve d'abans de finals de juliol, com ho mostra el següent comentari de dit periòdic de 24 de juliol 1874: «las pocas noticias que tenemos de la parte alta de esta montaña referentes a la guerra... no podemos publicarlo cumpliendo asi lo terminantemente mandado por el gobierno de la nación en su decreto último». L'ordre de la Gaceta del mes de desembre es limitaria doncs, a recordar-la de nou.
- (76) Vegis la seva descripció, després d'explicar com dos soldats carlins i un oficial irrompiren a casa seva, a la nit, i se l'emportaren cap a l'ajuntament:
«Poca estona després –conta– comparegué l'alcalde, acompanyat, com jo, per dos soldats i, tot seguit, darrera d'ell, un propietari amic nostre.
Senyors –ens digué el capità, que tots coneixiem per haver-lo vist sovint a la població, amb la seva companyia– no s'han d'espantar per res; tenim el batalló a Agullana, vostès rebran les ordres del coronel i se'n podran tornar tot seguit».
El fet fou però, que hagueren d'anar seguint per Sant Llorenç de la Muga, Albanyà, Lliurona i, des d'aquí, baixant a la vall del Fluvià, per Argelaguer, Besalú i Sant Ferriol fins Mieres, on romangueren fins que, al cap de set dies, el secretari de l'ajuntament de La Jonquera arribà per a fer lliurament de la contribució estipulada. (C. Bosch de la Trinxeria: «Records d'un excursionista». Bibl. Selecta, Barcelona, 1978, pàg. 256 i seg.)
- (77) «La Lucha», 11 juliol de 1875. Transcriu la notícia del «Diario de Barcelona», del dia 8.
- (78) Ajunt. de La Jonquera: Arx. Municipal «Libro de Sesiones», 4 juliol 1875.
- (79) Id. id.: Id. id. id. id., 21 novembre 1875.
- (80) Id. id.: Id. id. id. id., 17 desembre 1876: «Se acordó oficiar al M.S. Gobernador civil de la provincia haciéndole presente que la tropa destacada en esta villa se ha apoderado de la Casa Consistorial».
- (81) Id. id.: Id. id. id. id., 3 març 1877.
- (82) Id. id.: Id. id. id. id., 16 juny 1877. A finals de 1879 encara hi havia tropes allotjades a La Jonquera (Id. id.: Id. id. id. id., 6 setembre 1879).
- (89) Id. id.: Id. id. id. id., 15 agost 1875.
- (84) Id. id.: Id. id. id. id., 15 maig 1876.
- (84 b) Id. id.: Id. id. id. id., 28 maig 1874. L'Ajuntament fa una inspecció de «las partes de la fortificación que habían quedado intactas de la demolición de los carlistas», i les amida, donant una longitud d'unes 120 canes.
- (85) Id. id.: Id. id. id. id., 12 maig 1877. «...era del todo necesario desapareciesen las ruinas que fueron de la fortificación, que son aquellas partes de pared que existen en el puente, por ser estas inseguras, dejadas así al ser derribado el tambor que se unía a las mismas».
- (86) Id. id.: Id. id. id. id., 7 juliol 1877. «...demolición del tambor que existe frente la puerta principal de la Aduana de esta villa...».
- (87) Id. id.: Id. id. id. id., 13 octubre 1877. «Se acordó se nombrase una comisión del Ayuntamiento, acompañándose de un albañil, para que pasen a todos los puntos donde existen paredes de las referidas fortificaciones midiendo las canas que cada vecino utiliza de ella... por si conviene se las dejen intactas, pagando lo que se

acuerde segun las canas... y lo que no convenga a ello se derriben las parades utilizando las piedras para la construcción de la casa escuela».

- (88) El tambor està unit a la casa de Caterina Salvatella. Id. id.: Id. id. id. id., 24 novembre 1883.
- (89) Id. id.: Id. id. id. id., 15 setembre 1877.
- (90) Id. id.: Id. id. id. id., 30 setembre 1877.
- (91) Id. id.: Id. id. id. id., 21 setembre 1909. Carta del representant de l'orquestra «Els Rossinyols», de Castelló d'Empúries, a l'alcalde de La Jonquera, Pere Brugat. Diu així:
Muy señor mio:
Recibida su muy atenta del 18, en contestación paso a decirles para el dia 6 del próximo mes nos comprometeremos a venir por el precio de 130 pesetas y los gastos de manutención y consumición de costumbre, incluyendo también la manutención del tartanero, pues siendo la fiesta de un dia tendrá que quedarse para poder marchar concluido el baile de noche».
- (92) Id. id.: Id. id. id. id., 27 setembre 1879.